

PROTUKOMUNISTIČKI POKRET OTPORA U DRNIŠKOJ KRAJINI: DJELOVANJE KRIŽARSKE SKUPINE PETRA BOGIĆA (1945. – 1949.)

Blanka MATKOVIĆ
Zagreb, Hrvatska

UDK: 323.28(497.581) "1945-1949"
DOI: 10.21857/ypn4oc5ep9
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 7. lipnja 2025.

Već u prvim tjednima nakon završnih vojnih operacija Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije protiv Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske u Dalmaciji krajem 1944., pojavljuju se naoružane gerilske skupine koje su u nadolazećim godinama predstavljale okosnicu protukomunističkog otpora. Među njima je bila i najpoznatija križarska skupina drniškog područja koja je između 1945. i 1949. djelovala pod zapovjedništvom Petra Bogića. Sačuvani arhivski dokumenti otkrivaju da je ova skupina bila izuzetno pokretljiva i ojačana razgranatom mrežom jataka na dijelovima drniškog, splitskog i trogirskog kotara uz povremene prijelaze na sinjski, šibenski i vodički kotar. Ovaj rad usredotočuje se na rekonstrukciju navedenih zbivanja prema UDB-inim dosjeima i izvješćima koji se čuvaju u Državnom arhivu u Splitu.

Ključne riječi: Dalmatinska zagora, Drniš, Drugi svjetski rat, križari, Petar Bogić, protukomunistički otpor.

UVOD

Tijekom jeseni 1944. završene su vojne operacije Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (NOV i POJ) protiv Oružanih snaga (OS) Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u Dalmaciji. Ovi događaji označili su uvod u završne operacije na preostalom teritoriju NDH početkom 1945. s ciljem uspostave nove jugoslavenske države pod komunističkim režimom. Već u prvim tjednima nakon zauzimanja Dalmacije pojavljuju se naoružane gerilske skupine koje su u nadolazećim godinama predstavljale okosnicu protukomunističkog otpora. Tijekom tog razdoblja, odnosno od kraja 1944. pa do ljeta 1945., komunistička represija dosegla je vrhunac obilježen masovnim zločinima koji su se događali diljem zemlje. Progoni, ali i želja za nastavkom aktivnog otpora novom režimu, nagnali su određeni broj pojedinaca na pristupanje skupinama protukomunističkog otpora koje su veoma brzo započele s organizacijom mreža suradnika po gradovima i selima. U literaturi su spomenute skupine ostale zabilježene pod imenima križari, kamišari, škripari, a u Drniškoj krajini i kao

zeleni kadar što je, primjerice, ostalo zabilježeno u pjesmi „Kvragu Tito i njegove straže, zelen kader to mi je najdraže“.¹ Naročito su bile aktivne u dalmatinskom zaleđu, odnosno pograničnom prostoru uz bosansko-hercegovačku granicu. Njihovo djelovanje uglavnom je okončano tek šest godina nakon završetka Drugog svjetskog rata zarobljavanjem duvanjskog križara Mirka Kapulice 1950. te uhićenjem imotskog križara i nekadašnjeg pripadnika Kapuličine križarske skupine Nedjeljka Piplice 1951. godine. Ipak, pojedini dokumenti ukazuju na značaj Drniške krajine u kontekstu problematike djelovanja križarskih skupina jer su se, sudeći prema dostupnim dokumentima, upravo ondje križari ipak zadržali najduže.

Naime, 17. travnja 1952. Opunomoćstvo Uprave državne bezbjednosti (UDB) za kotar Drniš dostavilo je II. Odjeljenju UDB-e za NR Hrvatsku u Zagrebu izvješće o „banditizmu“ u kojemu se navodi da je na tom prostoru evidentirano pet „bunkeraša“ koji se kriju u selu Kričkama, ali se tomu nije posvećivalo „dovoljno pažnje“. Stoga je UDB-a u mjesecima koji su prethodili pisanju spomenutog izvješća posvetila veću pozornost ovoj problematici te je provjerom na terenu ustanovljeno da „bande“ doista ima. „Pošto se ta banda krije skoro 8 godina, ona je vrlo vješta u skrivanju i nju treba pohvatati na način da se ne stvara nikakva trka oko njihovih kuća“, pa „mi računamo, da preko agenture pripremimo njima teren, da se prebace preko granice, tamo gdje oni vole“. Naime, „kada bi se uspjelo pokrenuti jednoga, onda bi lako za one druge“. U protivnom, „ako bi pošli likvidirati jednoga oni drugi bi pobjegli, a mi ne bi došli do materijala da otkrijemo ona lica koja su im pomagala, osobito lica iz UDB-e“.² Upravo je u ovome izvješću zatražen i premještaj Joze Brakusa, oficira drniške UDB-e, koji je zbog svojih rodbinskih veza s pojedinim križarima bio osumnjičen da je uništavao agenturna izvješća s terena i navodno upozoravao križare na moguće prijetnje.³ Ako su križari doista imali jatake u UDB-inim redovima, uz razgranatu mrežu po selima, ovo bi moglo objasniti zbog čega su na tom prostoru mogli toliko dugo opstati.

¹ Hrvatska – Državni arhiv u Splitu – 409, (dalje: HR-DAST-409), *Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju* (dalje: *SUP za Dalmaciju*), kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 2. 1947.

² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o banditizmu, 17. 4. 1952.

³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o banditizmu, 17. 4. 1952.

Da su se križari duže održali na ovom prostoru, svjedoči i nedatirani dokument pod naslovom 'Informacije o kretanju nepoznatih i sumnjivih lica na terenu općine Siverić'. U njemu se navodi da su između 1947. i 1951. na terenu Siverića više puta kružile vijesti o nepoznatim naoružanim osobama koje se kreću noću. No, čini se da te informacije često nisu bile registrirane jer nisu smatrane pouzdanima, odnosno su ocjenjivane čak i zlonamjernima.⁴ Ipak, na temelju pojedinih informacija postavljane su zasjede aktivista Narodne fronte (NF) i Saveza komunista (SK) pod rukovodstvom UDB-e iako one nisu polučile rezultate.⁵ Nadalje, uhićenjem „bandita“ Mile Dučića 30. kolovoza 1953., „učestale su opet informacije o ostalim banditima koji se navodno kriju, pa se prepričavalo ono što se vidjelo prije nekoliko godina“.⁶ Prema navodima pojedinih svjedoka, naoružane ili 'sumnjive' osobe viđali su na području Kadine Glavice, Parčića, Siverića i Tepljuha tijekom 1952. i do sredine listopada 1953. godine. O kojim se osobama radilo te jesu li te osobe ikada identificirane i eventualno uhićene, nije sačuvano dovoljno podataka u pronađenim dokumentima. Nejasno je i to je li se uopće radilo o križarima iako je sudeći prema izjavama svjedoka to svakako moguće. Naime, nekoliko svjedoka istaknulo je da su muškarci bili obučeni u „talijanske bluze“ i „talijanske jakete“, a na glavi su imali „ustaške kape“.⁷ Ako se doista radilo o križarima, ovi bi podatci značajno pomaknuli vremensku granicu djelovanja križarskih skupina za koju historiografija u ovom trenutku uzima godinu 1950./1951.

Iako u ovom trenutku ne možemo sa sigurnošću reći kada je doista okončano djelovanje posljednjih križarskih skupina, valja napomenuti da njihovom likvidacijom protukomunistički otpor nije nestao. Umjesto pokušaja vojnog otpora, nastavljeno je djelovanje brojnih skupina koje će pružati politički otpor, poput na primjer Hrvatskog oslobodilačkog pokreta (HOP), Tajne organizacije

⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Informacije o kretanju nepoznatih i sumnjivih lica na terenu općine Siverić, nedatirano (najranije 1953.).

⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Informacije o kretanju nepoznatih i sumnjivih lica na terenu općine Siverić, nedatirano (najranije 1953.).

⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Informacije o kretanju nepoznatih i sumnjivih lica na terenu općine Siverić, nedatirano (najranije 1953.).

⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Informacije o kretanju nepoznatih i sumnjivih lica na terenu općine Siverić, nedatirano (najranije 1953.).

hrvatske omladine i drugih, među kojima su pojedine osnovane već 1945. godine, te su u drugoj polovici 1940-ih djelovale usporedno s križarskim skupinama.⁸

Zanemariv broj sačuvanih arhivskih dokumenata predstavlja izazov u istraživanju povijesti protukomunističkog otpora u Hrvatskoj. Uspostavom samostalne hrvatske države 1990. – 1991. hrvatskim je arhivima u više navrata predavano arhivsko gradivo koje sadrži relevantne podatke, no čak i površnim uvidom u spomenute dokumente s lakoćom se može zaključiti da su izuzetno fragmentarni te očito izdvajani iz većih cjelina koje su se nekoć čvale na drugim mjestima. Ovo drastično otežava rekonstrukciju djelovanja pojedinih križarskih skupina, osobito onih koje su usko surađivale s križarskim skupinama na području Bosne i Hercegovine, a o kojima je u hrvatskim arhivima sačuvan iznimno skroman broj dokumenata. U ovu kategoriju pripadaju i pojedine križarske skupine s drniškog područja za koje se čini da su također prelazile na teritorij Bosne i Hercegovine pa je tako Petar Bogić, jedan od najpoznatijih križara s drniškog terena, u svibnju 1949. likvidiran na Svilaji upravo u trenutku kada se vraćao iz Bosne.⁹ Ipak, na temelju dostupnih izvješća te dosjea pojedinih članova takvih skupina, a naročito njihovih suradnika (jataka), moguće je barem djelomično prezentirati ovaj, još uvijek mahom tajnovit dio suvremene hrvatske povijesti, posebno za područje Drniške krajine za koji je ostao sačuvan nešto veći broj dokumenata, naročito onih iz 1946., 1947. i 1948. godine. Upravo je to razdoblje intenzivnog djelovanja jedne od najpoznatijih dalmatinskih križarskih skupina pod vodstvom spomenutog Petra Bogića na koju se usredotočuje ovaj rad oslanjajući se na izvješća i osobne dosjee OZN-e i UDB-e koji se danas čuvaju u Državnom arhivu u Splitu.

REPRESIJA NA DRNIŠKOM I KNINSKOM PODRUČJU KRAJEM 1944. I POČETKOM 1945. GODINE

Nakon zauzimanja Splita i okolice u listopadu 1944. godine, na to su područje prispjele postrojbe 1. i 11. dalmatinske brigade NOV-e koje su zatim s ostalim snagama 26. divizije NOV-e krenule u smjeru Šibenika i Drniša, koji je zauzet 4.

⁸ Opširnije o ovoj temi vidjeti: Wollfy KRAŠIĆ, *Hrvatski pokret otpora – Hrvatske državotvorne organizacije i skupine 1945. – 1966.*, Zagreb, 2018.

⁹ Hrvatska – Hrvatski državni arhiv – 1561, (dalje: HR-HDA-1561), Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke republike Hrvatske (dalje: *SDS RSUP SRH*), 015.26, Rekonstrukcija banditizma na području kotara Split, 31. 8. 1962. Blanka MATKOVIĆ, *Split i Srednja Dalmacija u dokumentima OZN-e i UDB-e 1944. – 1962., Zarobljenički logori i likvidacije*, Zagreb – Trilj, 2017., 519 – 544.

studenog 1944. godine. Prema podacima opunomoćenog oficira za V. brigadu I. Hrvatske divizije Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ)¹⁰ od 19. veljače 1945., u tim se trenutcima u Dalmaciji nalazilo oko 11 tisuća pripadnika Hrvatskih oružanih snaga (HOS)¹¹ i četnika. Od tog broja čak 3000 pripadnika HOS-a nalazilo se u srednjoj Dalmaciji, odnosno ponajviše na prostoru od Sinja i Dicma do Drniša, a prema istom izvješću upravo je na tom području „uništeno“ ili zarobljeno oko 2000 vojnika.¹²

Na temelju ovih podataka ne može se zaključiti koliko je vojnika moglo biti ubijeno na drniškom području, no da je likvidacija zarobljenih vojnika i uhićenih mještana svakako bilo svjedoči sačuvano izvješće Drage Desputa, člana Sudskog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, upućeno Centralnom komitetu Komunističke partije Hrvatske (KPH) 17. siječnja 1945. godine. U tom se izvješću navodi da je „sama justifikacija likvidiranih vršena bez potrebne opreznosti na vrlo nezgodan način, što kao primjer navodimo slučaj, gdje je jedna grupa iz Drniša strijeljana i bačena u jame a da svi iz te grupe nisu bili ni do kraja ubijeni tako, da su iz jame vikali – majku vam vašu ubijte me do kraja!“ uz Desputovu napomenu da mu je ovo pripovijedao zapovjednik kninskog područja i predsjednik vojnog suda VIII. korpusa NOV-e.¹³ U izvješću Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš također se spominju likvidacije u prvim danima nakon zauzimanja Drniša. Tako se navodi da je točno da je nekoliko „bandita“ uspjele pobjeći prilikom odvođenja na strijeljanje. Štoviše, „njih su tada vodili vojnici Narodne Obrane na groblje u Badanj kod Drniša“ koji su „tada silovali neke ženske, koje su imali streljati“ pa je „banda je iskoristila priliku i pobjegla“.¹⁴

Tijekom 1990-ih godina Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Sabora Republike Hrvatske (RH) evidentirala je nekoliko grobišta na širem

¹⁰ U dokumentima korištenima za potrebe ovog rada se često spominje u skraćenom obliku kao Narodna obrana ili N.O.

¹¹ Službeni naziv Oružanih snaga NDH nakon reorganizacije u studenom 1944. godine.

¹² HR-HDA-1491, *Odjeljenje za zaštitu naroda za Hrvatsku* (dalje: *OZN-a za Hrvatsku*), 13.2, Izvješće opunomoćenog oficira OZN-e za V. brigadu I. hrvatske divizije KNOJ-a, 19. 2. 1945., Br. 92/45. B. MATKOVIĆ, *Split i srednja Dalmacija*, 15. Mate RUPIC, Vladimir GEIGER, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946.*, Dokumenti, Dalmacija, Slavonski Brod – Zagreb, 2011., 344 – 345.

¹³ HR-HDA-1220, *Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske* (dalje: *CK SKH*), Ratno gradivo, kut. 13, KP-42/2842, Izvješće Drage Desputa, 17. 1. 1945. B. MATKOVIĆ, *Split i srednja Dalmacija*, 312 – 325. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 288 – 302.

¹⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škiparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o banditizmu, 17. 4. 1952.

drniškom području kao na primjer u Siveriću i Mirlović Zagori,¹⁵ a prema dostupnim podacima najveći broj žrtava skončao je najvjerojatnije u samom Drnišu, i to na lokaciji znanoj kao 'Mijovića podvornica' te u masovnoj grobnici na groblju Badanj gdje su pronađeni i posmrtni ostatci tadašnjeg drniškog župnika fra Žarka Careva.¹⁶ Njegovo ime je zabilježeno u popisu osoba predloženih za javno suđenje i strijeljanje Opunomoćstva Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN) kninskog područja koji je 15. studenog 1944. upućen Vojnom sudu Komande kninskog područja.¹⁷ Dana 8. rujna 1945. Kotarski narodni odbor (NO) Drniš je Kotarskom narodnom sudu u Drnišu dostavio popis likvidiranih mještana s područja drniške krajine. Od 162 evidentirane osobe, 124 osobe likvidirane su 1944., a jedna 1945. Ostali su ubijeni 1942. i 1943. godine.¹⁸

Upravo se brojka o oko 120 likvidiranih pojavljuje u jednom drugom dokumentu. Naime, o zločinima počinjenima tijekom i neposredno nakon Kninske operacije izvijestili su i partijski organi. Okružni komitet KPH Knin obavijestio je Oblasni komitet KPH za Dalmaciju 23. prosinca 1944. da su pogoršavanju političke situacije pridonijeli i postupci OZN-e.¹⁹ Naime, „premda je naše mišljenje bilo da se ograniči strijeljanje, a naročito tajno, koje u stvari izgleda kao nestajanje, po direktivi druga Slavka Jelića /iz Ozne VIII. korpusa/ ubijeno je tajno preko 120 sa drniškog kotara“.²⁰ Narodu koji se zanimao za sudbinu nestalih rečeno je da su odvedeni na prisilni rad.²¹ Dakle, moglo se zaključiti da se „politička situacija, popravljena, dolaskom naše vojske, poslije pogoršala radi nepravilnosti nas samih“.²² Naposljetku, „baš te nepravilnosti

¹⁵ HR-HDA-1944, *Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Republike Hrvatske*, kut. 537. Također vidi: *Izvešće o radu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava od osnutka (11. veljače 1992.) do rujna 1999. godine*, 90 – 92.

¹⁶ Blanka MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, Vol. 24, No. 24, Split, 2012., 261.

¹⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Dopis Opunomoćstva OZN-e kninskog područja Vojnom sudu Komande kninskog područja s popisom osoba predloženih za javno suđenje i strijeljanje, 15. 11. 1944.

¹⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Dopis Kotarskog narodnog odbora Drniš upućen Kotarskom narodnom sudu u Drnišu s popisom likvidiranih osoba, 8. 9. 1945.

¹⁹ HR-HDA-1220, *CK SKH*, Ratno gradivo, kut. 13, KP-41/2806, *Izvešće Okružnog komiteta KPH Knin*, 23. 12. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 290.

²⁰ HR-HDA-1220, *CK SKH*, Ratno gradivo, kut. 13, KP-41/2806, *Izvešće Okružnog komiteta KPH Knin*, 23. 12. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 289.

²¹ HR-HDA-1220, *CK SKH*, Ratno gradivo, kut. 13, KP-41/2806, *Izvešće Okružnog komiteta KPH Knin*, 23. 12. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 289.

²² HR-HDA-1220, *CK SKH*, Ratno gradivo, kut. 13, KP-41/2806, *Izvešće Okružnog komiteta KPH Knin*, 23. 12. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 289.

učinjene sa strane naših drugova usloveli su izvjesno razočaranje i nezadovoljstvo na našem okrugu /naročito drniški kotar/, kao i nepovjerenje Srba i Hrvata²³. U međuvremenu je odlučeno da se nakon 15. siječnja 1945. pristupi konfiskaciji imovine onih koji se nisu prijavili vlastima i koji su otišli s „neprijateljem“²⁴.

Osim likvidacija sačuvani su i dokumenti koji svjedoče o drugim oblicima represije koja je uslijedila nakon zauzimanja Drniša. Tako je Opunomoćstvo OZN-e kninskog područja izvijestilo 9. studenog 1944. OZN-u VIII. korpusa NOV-e da se njihov centar nalazi upravo u Drnišu gdje su izvršena i hapšenja. Uspostavljen je logor koji će „tokom današnjeg dana (...) biti prilično očišćen t.j. jedan dio ćemo poslati u operativne jedinice, jedan dio civila pustiti kući, a ostali dio biti će zadržan“²⁵. S obzirom na veliki teritorij i broj onih „koje bi mogli uhapsiti“, Opunomoćstvo je zamolilo OZN-u VIII. korpusa NOV-e da im uputi jedan bataljun. U tim trenucima Drniš je još uvijek bio blokiran, no „mišljenja smo da bi tokom sutrašnjeg dana skinuli blokadu“²⁶. U izvješću istog Opunomoćstva od 27. studenog 1944. sačuvan je opširniji opis tih trenutaka na drniškom prostoru pa se tako ističe da:

„...na samom terenu pred oslobođenje imali smo slabu mrežu, skoro nikakvu, tako da nismo mogli izvršiti plan onako kako se pred nas postavilo. Naš plan je bio stvoren tako, da 2 druga od Opunomoćstva uđu u Drniš, da izvršu hapšenja, da odmah pristupe likvidaciji istih, da se blokira Drniš i zapečate sve državne zgrade u kojima je bila neprijateljska arhiva uz pomoć operativnih jedinica, jer nismo računali na bataljon N.O., osigurati sve rudnike i druge javne ustanove, uspostaviti sabirni logor, preuzeti zatvor, zabraniti kretanje građanstvu i zabranu motornih vozila i sav ostali saobraćaj za prva 3 dana. Nakon oslobođenja kotara Drniš narod je bio strahovito uplašen misleći da će naša vojska izvršiti ubijanja, pljačku, itd. (...) Većina naroda u samom Drnišu posakrivala se po kućama i bunkerima, dok iz okolnih sela su bježali u brda. (...) Uplašenost još više vlada poslije javnog streljanja, jer vlada psihoza da će biti daljnjeg streljanja. (...) Nakon oslobođenja Drniša i okolice jedan član Opunomoćstva našao se odmah u Drnišu, koji je stupio odmah u vezu sa bataljonom N.O. blokirao mjesto, (...) zapečatio dućane onih lica,

²³ HR-HDA-1220, *CK SKH*, Ratno gradivo, kut. 13, KP-41/2806, Izvješće Okružnog komiteta KPH Knin, 23. 12. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 289.

²⁴ HR-HDA-1220, *CK SKH*, Ratno gradivo, kut. 13, KP-41/2806, Izvješće Okružnog komiteta KPH Knin, 23. 12. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 289.

²⁵ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.4, 30/88, Dopis Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 9. 11. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 252. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 186.

²⁶ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.4, 30/88, Dopis Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 9. 11. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 252. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 186.

koja su imala biti proglašena narodnim neprijateljima,... izvršio hapšenja, osnovao sabirni logor, preuzeo zatvor. (...) Dolaskom ostalih drugova Opunomoćstva u Drniš uspostavili smo odmah Centar i raspodjelili dužnosti rada. Pristupilo se daljnjem hapšenju, saslušavanju pojedinaca, učvršćenju logora, saslušavanju svih ratnih zarobljenika, predavanje zločinaca Sudu, (...). Prekinuli smo opsadno stanje nakon 3 dana. Otpočelo se upućivanjem patrola bataljona N.O. u obližnja sela kao i hvatanju razbijenih grupica četnika i ustaša. (...) U samom Drnišu i okolici hapsio je svak na svoju ruku. Operativne jedinice hvatali su i dovažali ratne zarobljenike u sabirni logor i predavale nama bez ikakvih podataka. (...) U masama vlada potištenost radi streljanja, jer jedni govore da su oni nevini, a drugo se boje da ne bi došli i oni na red. Čuje se i to da su u većini postreljati Hrvati kao i to da su Srbi došli da sude. (...) Svi zadaci koji su postavljeni do sada pred Štab bataljona N.O. izvršeni su dobro jedino to što im je jedan pobjegao sa streljanja. (...) U dosadašnjem našem radu zapazili smo slijedeće nedostatke. I. Da nismo shvatili u suštini značaj OZNE što se odrazilo na našu mrežu kao i nesnalazljivost na terenu. II. Što nismo odmah pristupili likvidiranju prvih dana lica, već smo se sporazumjevali sa štabom Divizije, JNOF i NOO (...)²⁷

Veliki strah naroda zabilježen u citiranom izvješću nije bio neopravdan jer su jugoslavenski komunisti još u ljeto 1944. ubrzano počeli pripreme za uspostavu vlasti i obračun s neistomišljenicima. Naime, još 25. srpnja 1944. OZN-a VIII. korpusa NOV-e poslala je dopis opunomoćeniku OZN-e Komande splitskog područja u kojemu je zatraženo da težište rada bude usmjereno „najviše i uglavnom na sređivanje kartoteke narodnih neprijatelja, špijuna, agenata itd. u oslobođenim i neoslobođenim gradovima i selima, a naročito ovim posljednjim“²⁸ Izvješće OZN-e za oblast VIII. korpusa NOV-e, upućeno 1. kolovoza 1944. OZN-i za Hrvatsku, potvrđuje da su takvi popisi sastavljeni i drugdje.²⁹ Stoga ne začuđuje broj onih koji su u trenutku ulaska partizanskih postrojbi u njihova naselja sigurnost potražili na skrovitim mjestima, često uz podršku rodbine koja ih je opskrbljivala hranom i obavještavala o kretanju vojske i milicije.³⁰

Unatoč poprilično kaotičnoj situaciji na terenu, Oblasni komitet KPH za Dalmaciju pohvalio se 10. studenog 1944. Centralnom komitetu Komunističke

²⁷ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.4, 30/88, Dopis Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 27. 11. 1944. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 232.

²⁸ HR-DAST-431, *Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja*, kut. 47, Dopis OZN-e VIII. korpusa, 25. 7. 1944. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 125.

²⁹ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 35, 11.3.3., Izvješće OZN-e za Oblast VIII. korpusa, 1.8.1944. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 126 – 132.

³⁰ Zdenko RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.*, Zagreb., 2011., 212.

partije Jugoslavije (KPJ) da je „u nepuni mjesec dana uz vojničke pobjede oslobođena skoro sva Dalmacija“ i „uništeno hiljade njemačkih vojnika, ustaško-četničkih slugu uz ogroman ratni plijen“.³¹ Ipak, dalmatinski KPH priznao je i to da su „ulaskom vojske u gradove pravljene greške“, a „što se tiče ratnih zločinaca i slugu okupatora, među kojima se nalazi i nekoliko katoličkih svećenika, oni su od narodnog suda suđeni, a njihove osude obrazložene konkretnim dokumentima“.³² Kako je prethodno navedeno, među „kažnjenim“ svećenicima bio je i drniški župnik fra Žarko Carev. U dokumentu je također istaknuto da „vodimo računa da se po ovoj liniji ne bi pretjeralo“ te se OZN-a „u novoj situaciji prilično snašla, iako je bilo slučajeva nesnalaženja i izvjesnih propusta“.³³

O ovom „nesnalaženju“ i „propustima“ neposredno nakon završnih vojnih operacija u Dalmaciji svjedoče i drugi dokumenti koji ukazuju da je represija bila rasprostranjena i sveprisutna. Naime, u izvješću od 31. prosinca 1944. Opunomoćstva OZN-e kninskog područja upućenom OZN-i za oblast VIII. korpusa NOV-e ističe se da se nakon zauzimanja Knina narod koji je bio izbjegao iz samog mjesta u okolna sela počeo odmah vraćati, no „zapazila se u izvjesnim selima potištenost, što je pospješila i sama naša vojska sa svojim nepravilnim radom prema narodu“, poput na primjer situacija „da naša vojska izbaciva iz stana obitelji govoreći im ‘vi ste svi banditi’“.³⁴ Osim toga, „naše nepravilno hapšenje preko noći stvorilo je psihozu kod naroda, da se stvarno plaše naše vojske“.³⁵ Ovakvoj situaciji pridonijela je i nedovoljna kontrola nad „mladim“ i „neiskusnim“ postrojbama KNOJ-a koje „rade dosta nepravilnosti bilo sa hapšenima bilo sa narodom“.³⁶ Tako se, primjerice, dogodilo „da im hapšenici pobjegnu pri samom hapšenju ili da im pobjegne neki sa samog

³¹ HR-HDA-1222, *Oblasni komitet KPH za Dalmaciju*, kut. 5, KP-297/897, Izvješće Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, 10. 11. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 258.

³² HR-HDA-1222, *Oblasni komitet KPH za Dalmaciju*, kut. 5, KP-297/897, Izvješće Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, 10. 11. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 258.

³³ HR-HDA-1222, *Oblasni komitet KPH za Dalmaciju*, kut. 5, KP-297/897, Izvješće Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, 10. 11. 1944. B. MATKOVIĆ, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, 258.

³⁴ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.44, 30/88, Izvješće Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 31. 12. 1944. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 264.

³⁵ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.44, 30/88, Izvješće Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 31. 12. 1944. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 264.

³⁶ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.44, 30/88, Izvješće Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 31. 12. 1944. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 264.

streljanja“, a zabilježen je i slučaj kada su zatvorenike koji su bili transportirani u Split putem tukli.³⁷

Osim batinanja prilikom prebacivanja u druge dalmatinske logore, preživjeli su bili izloženi i iznimno nehumanim uvjetima boravka u logorima. Naime, dana 21. veljače 1945. Opunomoćstvo izvještava da je:

„...zarobljenički logor pod Komandom ovog područja ispod svake kritike u kojem nema nikakvog reda više izgleda na mučilište nego na logor, zarobljenici nemaju pokrivala za spavanje, nemaju vatre, sobe su strašno nečiste i gužve, zarobljenici se ne peru niti umivaju, bolesni se ne odvajaju od zdravih itd. Logor kakav sada izgleda uopće nije za ljude. Na sve ovo mi smo uočavali komandu područja i prema istom nije ništa preduzela da bi se ovo popravilo. Mišljenja smo da bi trebalo o ovome povesti računa kako bi se mogla pravilnije iskoristiti radna snaga zarobljenika za obnovu naše zemlje, a u slučaju nadolaska neke Savezničke komisije ostavilo bi loš utisak i dojam o nama kao barbarima.“³⁸

Briga za zdravlje ili barem preživljavanje zarobljenika ne začuđuje s obzirom na to da je bila riječ o potrebnoj radnoj snazi. Tako, primjerice, dana 9. ožujka 1945. Odjel tehničkih radova Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora (NOO) Dalmacije u Splitu izvješćuje Odjel tehničkih radova Okružnog NOO-a Knin da u logoru u Kninu ili Drnišu izaberu stručnjake i radnike za radove u brodogradilištu.³⁹

O „pogreškama“ na kninskom području naknadno će izvijestiti i III. odsjek OZN-e za Hrvatsku koji u izvješću poslanom 13. travnja 1945. komesaru Glavnog štaba Hrvatske ističe da je „prilikom borbi kod Knina vojno-obavještajni oficir divizije koji je kasnije došao u vojno-obavještajni odsjek GŠH izjavio je da tokom borbi za Knin dva dana nije mogao dobiti na saslušanje nijednog zarobljenika iako su jedinice zarobljavale u velikom broju.“⁴⁰ Ovo je stoga jer su „na sektoru gdje se on nalazio kratkim putem zarobljenici odvađani još za toka borbe par

³⁷ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.44, 30/88, Izvješće Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 31. 12. 1944. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 264.

³⁸ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.71.1, 30/88, Izvješće oficira OZN-e za Komandu kninskog područja, 21. 2. 1945. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 351. Povjerenik OZN-e zarobljeničkog logora bio je Jovan Zec.

³⁹ Hrvatska-Državni arhiv u Šibeniku-24, (dalje: HR-DAŠI-24), *Narodnooslobodilački odbor (NOO) kotara Knin*, kut. 9, Izvješće Odjela tehničkih radova Oblasnog NOO-a Dalmacije u Splitu, 9. 3. 1945. B. MATKOVIĆ, *Split i srednja Dalmacija*, 357. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 392 – 393.

⁴⁰ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, 2.26, 30/11, Izvješće III. Odsjeka OZN-e za Hrvatsku, 13. 4. 1945. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 429.

stotina metara na stranu i bez saslušanja strijeljani“.⁴¹ Spomenuti oficir zaključio je da je ovo rezultiralo time „da je neprijatelj to primijetio i da se uporno branio i tamo gdje bi inače njegov otpor bio popustio“.⁴² No, otpor ne samo da nije „popustio“, nego upravo u ovom razdoblju dolazi do prvih oblika organiziranog protukomunističkog vojnog otpora o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju.

ORGANIZIRANJE VOJNOG OTPORA NA PODRUČJU DRNIŠKE KRAJINE

Odbjeglih skupinama koje su izbjegle zarobljavanje i utočište potražile na izoliranim i teško dostupnim lokalitetima, mahom u šumama i planinama, uskoro će se početi priključivati pojedinci koji će pobjeći prilikom transporta u druge logore, kao i oni koji su jednostavno željeli izbjeći mobilizaciju u partizanske postrojbe. Osim bivših pripadnika Oružanih snaga NDH, odbjeglih logoraša i dezertera, pred novim vlastima skrivali su se i oni koji su se odmetnuli iz straha pred uhićenjem.⁴³ Na drniškom području do ovakvih će ‘odmetanja’ doći već u prvim danima nakon zauzimanja tog terena. Tako se u izvješću Opunomoćstva OZN-e kninskog područja od 27. studenog 1944. navodi da su se pojavile na nekim mjestima manje grupice koje se sakrivaju, ali one do tog trenutka nisu poduzimale nikakve akcije.⁴⁴ „Slali smo naše patrole, ali nije bilo uspjeha“ zbog čega su poduzeti „drugi koraci“.⁴⁵ Iz izvješća istog Opunomoćstva od 31. prosinca 1944. doznaje se da se u tim trenucima na kotaru Drniša ne osjeća djelovanje „ustaša“ osim u predjelu sela Ružića i Kljaka.⁴⁶

Što se događalo tijekom tog razdoblja otkriva i izvješće opunomoćenog oficira za V. brigadu I. Hrvatske divizije KNOJ-a od 19. veljače 1945. godine. Prema njegovim podacima, neposredno po zauzimanju Dalmacije se na sektoru Sjeverne Dalmacije nalazilo oko 130 četnika i 80-ak ustaša koji su se u početku

⁴¹ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, 2.26, 30/11, Izvješće III. Odsjeka OZN-e za Hrvatsku, 13. 4. 1945. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 429.

⁴² HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, 2.26, 30/11, Izvješće III. Odsjeka OZN-e za Hrvatsku, 13. 4. 1945. M. RUPIC, V. GEIGER, *Partizanska i komunistička represija*, 429.

⁴³ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 212.

⁴⁴ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.4, 30/88, Dopis Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 27. 11. 1944.

⁴⁵ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.4, 30/88, Dopis Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 27. 11. 1944.

⁴⁶ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.70.44, 30/88, Izvješće Opunomoćstva OZN-e kninskog područja, 31. 12. 1944.

krili pojedinačno i u manjim grupama, a s vremenom su se počeli grupirati i djelovati organizirano, šireći svoj utjecaj na narod postavši baza za okupljanje vojnih 'neposlušnika' i dezertera. Njihov se broj s vremenom povećao pa se početkom prosinca 1944. na tom prostoru nalazilo oko 200 četnika, 120 ustaša, 130 dezertera i 180 vojnih 'neposlušnika'. Do 1. siječnja 1945. postrojbe KNOJ-a na tom su sektoru uhvatile oko 140 ustaša, četnika i dezertera, dok ih je 25 ubijeno. Tijekom siječnja 1945. uhvaćeno je 210 osoba, no broj onih koji su se skrivali se i dalje povećavao uslijed velikog broja dezertera iz XIX. divizije (oko 200) i zadnjom mobilizacijom zbog koje je u šume odbjegli oko 120 osoba. U tim trenutcima na sektoru Drniša, Kistanja i Knina nalazilo se oko 380 ustaša, četnika i drugih koji su se uglavnom skrivali samostalno oko svojih kuća. Ipak, u okolici Drniša evidentirane su i dvije „bande“ s oko pet ili šest ustaša.⁴⁷ Upravo je u ovom razdoblju, dakle početkom 1945., zabilježena intenzivna djelatnost preostalih skupina četnika i ustaša u kotarima Benkovac, Bosansko Grahovo, Drniš, Knin i Vrlika gdje su ubili 19 partizana i članova narodnooslobodilačkih odbora, zapalili 29 kuća aktivista, porušili četiri mosta i uništili pet motornih vozila NOV-e, odnosno odbora.⁴⁸

Čini se da je u narednim tjednima na području kotara Drniš došlo do jačanja postojećih križarskih skupina. Tako je ondje 29. ožujka 1945. navodno bilo 39 križara, uglavnom oko sela Ružić gdje ih je bilo 13. Početkom svibnja su u susjednom kotaru Muć djelovale tri skupine među kojima je najveća bila ona Petra Bogića s 20 članova o kojoj će biti više riječi u ovome radu. Sve ove skupine kretale su se na potezu Mosec – Kozjak – Svilaja – Promina, a uporišta su imali u selima Čavoglave, Kljake, Mirlović Polje i Ružić.⁴⁹

Skupina Branka Lunića i Ljube Perišića, iz sela Ružića pokraj Drniša, osnovana je 1945., a predala se 18. studenog iste godine. Imala je osam pripadnika, od čega su osim Perišića svi bili iz obitelji Lunić.⁵⁰ Postojale su i dvije manje skupine koje su surađivale sa skupinom Petra Bogića. Prva je bila petočlana skupina Mate Bašića Parabele, rodom iz Lećevice pokraj Splita, a njezini su članovi uglavnom bili sa splitskog područja. Među njima se nalazio i Ivan Klepić Cica koji se u jednom dokumentu OZN-e spominjao i kao ustaški časnik i kao vođa križara. Kretali su se na području Drniša oko Kljaka. Poznato je da je u Sedramiću, gdje su Petar Bogić, Marko Marić, Mate Bašić i još neki križari bili smješteni po

⁴⁷ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, 13.2, Izvješće opunomoćenog oficira OZN-e za V. brigadu I. hrvatske divizije KNOJ-a, 19. 2. 1945., Br. 92/45. B. MATKOVIĆ, *Split i srednja Dalmacija*, 18.

⁴⁸ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 457.

⁴⁹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 457 – 458.

⁵⁰ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 477.

kućama, Bašić jednom prigodom održao govor. Mještanima je poručio da će se Maček vratiti, a naglasio je i važnu ulogu Crkve u društvu. Hvalio se da imaju „jaku organizaciju“ među civilima i fratrima. Spominjala se veza s Kninom, a preko Knina s Dinarom, Velebitom i Splitom. U listopadu su presreli i razoružali Antu Petrovića, policajca na radu u Zagrebu. Nakon što je seoska milicija uhvatila člana skupine Jakova Prdića, Mate Bašić poslao je prijeteće pismo, koje završava pozdravom ‘Hvaljen Isus’. Bašić, kao i većina križara u njegovoj skupini, likvidiran je u svibnju 1946. u Kljakama.⁵¹

Druga skupina je bila ona Ante Jogunića, rodom iz kotara Split, a imala je oko šest križara. Djelovala je na području Drniša, Kaštela i Sinja, a najviše oko Oklaja te na Promini i Svilaji. S Bogičevom skupinom napadala je aktiviste i provaljivala u zadruge. Dana 20. listopada 1945. nedaleko Velušića ubili su iz zasjede Vjeka Širinića, člana Oblasnog NO i kandidata za Ustavotvornu skupštinu Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju (FNRJ) u kotaru Drniš te člana Okružnog komiteta KPH Šibenik i njegova vozača Josipa Bitunjca, pripadnika OZN-e, koji su se motociklom vraćali s predizbornog skupa u Razvođama prema Drnišu. Prema Radelićevim navodima, dva pripadnika skupine, Frane Prgeša i Ante Tošić, koji su zapravo ubili Širinića, likvidirali su i nekog partizanskog zastavnika i časnika Zvonka Bronića iz Oklaja u ljeto 1945. godine.⁵² Prema izvješću drniške UDB-e od 24. rujna 1946., Bronića je ustvari ubio Tošić koji je prethodno zajedno s Ivanom Hrstićem likvidirao Širinića i Bitunjca. U istom izvješću UDB-e Hrstićevoj skupini pripisuje se i napad na skupinu djece u Trbounju 4. studenog 1945. te ubojstvo jednog rudarskog radnika iste večeri. Na dan izbora 11. studenog 1945. Hrstić, Tošić i Prgeša navodno su likvidirali i jednog zastavnika Jugoslavenske armije (JA) u selu Lukar.⁵³ Radelić, pak, navodi da je tom prilikom iz zasjede ubijen jedan te ranjen još jedan pripadnik 5. brigade, najvjerojatnije KNOJ-a.⁵⁴ Djelovanje ove skupine bit će okončano do svibnja 1946. kada je likvidiran veći broj njezinih pripadnika, pa tako i sam Hrstić koji je ubijen na Badnju. Upravo se po njemu ova skupina u pojedinim dokumentima, poput primjerice u „Izvješću UDB-e o terorističkim organizacijama i grupama u Hrvatskoj od lipnja 1945. do srpnja 1948.“, naziva Hrstićevo skupinom.⁵⁵

⁵¹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 472 – 473.

⁵² Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 476 – 477.

⁵³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o zločinima koje je počinila banda, 24. 9. 1946.

⁵⁴ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 476 – 477.

⁵⁵ HR-HDA-1561, *SDS RSUP RH*, 015.26, Izvješće UDB-e o terorističkim organizacijama i grupama u Hrvatskoj od lipnja 1945. do srpnja 1948., 17. 7. 1948.

Da je protukomunistički otpor u prvim mjesecima nakon zauzimanja Dalmacije doista uznapredovao, a komunisti postali sve nestrpljiviji da što brže suzbiju djelovanje gerile, dokazuje i činjenica da se u ovom razdoblju na području okruga Šibenik osnivaju dva logora za obitelji križara.⁵⁶ Prvi je osnovan u Drnišu još u veljači 1945., a ukinut je nekoliko mjeseci nakon završetka Drugog svjetskog rata nakon što se većina križara, s područja s kojeg su njihove obitelji bile, predala. U dokumentima OZN-e spominje se još jedan logor na šibenskom području u kojemu su bila zatočena i djeca zbog čega se u logoru proširila „dječja zarazna bolest“.⁵⁷

Nakon što su križari sredinom listopada 1945. ubili Vjeku Širinića, u narodu je „zavladao strah“ i „ogorčenje“. Uhićeno je 40 ljudi, a među njima i dva brata. Međutim, osim ogorčenosti prema križarima zabilježeni su i slučajevi organiziranog rada na njihovu jačanju. Tako se „na poljani u Drnišu“ u studenom 1945. sastalo 11 ljudi iz raznih sela iz okolice koji su, prema pretpostavkama OZN-e, održavali veze sa križarima. Raspravljali su o vrbovanju mladića za križarske skupine i o skupljanju oružja, a bilo je govora i o potrebi osvajanja nekog mjesta i uvođenja novačenja do konačne pobjede.⁵⁸ U međuvremenu je tijekom istog mjeseca uhićen Josip Duvančić pok. Ivana iz Razvođa u čijoj je pojati tijekom racije pronađen križarski materijal. Na ispitivanju se držao „tvrdo“ i ništa nije htio priznati pa je upućen na daljnje postupanje OZN-i za kotar Šibenik.⁵⁹ Pretresi kuća i uhićenja obitelji i križarskih jataka izvršeni su i na kotaru Muć.⁶⁰

Aktivnosti križara bit će nastavljene i u narednim godinama iako su se jugoslavenske vlasti trudile što manje ih javno spominjati.⁶¹ Ipak, osim oružanih napada i letaka, križari su koristili njima važnije datume ne bi li što više upozorili na svoje djelovanje pa su tako 12. lipnja 1946. uoči imendana „krvnika Pavelića“ zapalili vatre iznad sela Kljaci, Baljci i Mirlović Polje pokraj Drniša.⁶² U prosincu 1946. napadnut je kamion rudnika Siverić, a napadači koje je tisak proglasio „pljačkašima“ ostali su nepoznati.⁶³ Početkom siječnja 1948. na ulici u

⁵⁶ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 461.

⁵⁷ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 461.

⁵⁸ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 462 – 463.

⁵⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva OZN-e za kotar Drniš s podacima o uhićenicima, 15. 11. 1945.

⁶⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Izvješće Opunomoćstva OZN-e za kotar Muć, 21. 11. 1945.

⁶¹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 466.

⁶² Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 466.

⁶³ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 466.

Drnišu poginuo je Mate Čulav, vozač Oblasnog odjeljenja UDB-e za Dalmaciju i to „prilikom uništenja jedne odmetničke grupe“.⁶⁴ No, kako je već spomenuto, djelovanje križarskih skupina na drniškom području neće biti okončano krajem 1940-ih godina. Osim ranije spomenutih dokumenata s početka 1950-ih, sačuvan je i dopis Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš upućen UDB-i za Hrvatsku dana 3. veljače 1951. godine. Osim popisa uhićenika u privitku, u dopisu je istaknuto da tijekom siječnja nisu imali ni jednog uhićenika osim Petra Kujundžića pok. Ivana iz Maovica koji je uhićen još 8. studenog 1950. i otada se nalazio u istražnom zatvoru. Iako je istraga protiv Kujundžića bila završena, zatraženo je produženje istražnog zatvora jer Kujundžić još uvijek nije mogao biti izveden pred sud s obzirom na to da bi to omelo „realizaciju“ jedne „terorističke grupe“.⁶⁵ Zasad ostaje nejasno o kakvoj se skupini doista radilo, no dostupni dokumenti svakako potvrđuju da se još početkom 1950-ih drniška UDB-a obračunavala s ‘banditizmom’.

DJELOVANJE KRIŽARSKE SKUPINE PETRA BOGIĆA DO KRAJA 1946. GODINE

Kako je istaknuto u uvodu ovog rada, o najznačajnijoj križarskoj skupini Drniške krajine ostao je sačuvan i najveći broj dokumenata, i to uglavnom za 1946., 1947. i 1948. godinu iako o djelovanju te skupine dosada nije napisan ni jedan znanstveni rad. Uglavnom je riječ o izvješćima Opunomoćstva OZN-e, odnosno UDB-e za kotar Drniš koji se danas čuvaju u fondu Sekretarijata unutrašnjih poslova u Državnom arhivu u Splitu. Potrebno je napomenuti da su spomenuti dokumenti fragmentarno očuvani zbog čega pokušaj rekonstrukcije djelovanja križara na ovom području valja uzeti s oprezom i zbog čega su nova istraživanja, naročito u slučaju pronalaska zasad nedostupnih dokumenata, dobrodošla.

Petar Bogić pok. Stjepana rođen je 1920. u Divojevićima u nekadašnjem kotaru Split. U UDB-inoj „Rekonstrukciji banditizma na području kotara Split“ od 31. kolovoza 1962. zabilježeno je da je iako mlad, već početkom rata pristupio Ustaškom pokretu i 1943. dobrovoljno stupio u ustaške redove gdje se isticao u borbama protiv NOV-e. „Odmah u oslobođenju ovih krajeva Bogić se nije htio pomiriti sa novo-nastalom situacijom, već se odmetnuo u bandu i kroz razdoblje

⁶⁴ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 468.

⁶⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škiparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 3. 2. 1951.

od nekoliko godina oko sebe okupio dosta veliki broj bandita, a naročito jataka“, ističe se u istom dokumentu.⁶⁶ Bogićeva skupina osnovana je 1945. godine, a njezino se djelovanje može pratiti sve do 1949. kada je, kako je ranije rečeno, Bogić likvidiran na Svilaji prilikom povratka iz Bosne. Skupina se kretala na području Benkovca, Drniša, Kaštela i Solina, napose oko sela Broćanac, Brštanovo, Čvrljevo, Divojevići, Gizdavac, Kljaci, Lećevica, Muć, Sedramić, Vinovo, Ostrogašica, Planjane, Umljanovići i Vučevica. Njezini križari nosili su vojničke kape s bijelim križem. Na rukavima desne ruke iznad šake imali su ustaške činove, a na rukavima lijeve ruke iznad šake natpis ‘Isusova divizija’. Bili su poznati, sudeći prema tvrdnjama UDB-e, po provalama, uništavanju zadružne imovine, ubojstvima, silovanjima, promidžbi i velikom broju suradnika.⁶⁷

O prvoj godini djelovanja ove skupine sačuvano je relativno malo podataka. Poznato je da su već u ožujku 1945. ubili Jovana Borovića, predsjednika mjesnog odbora Vučevica. U studenom 1945. u Divojevićima, za vrijeme sastanka povodom izbora za Ustavotvornu skupštinu FNRJ, ubili su odbornika Nikolu Grgurevića, njegova sina Ivana, inače člana KP-a, i lugara Antu Grgurevića čijeg su sina Nikolu ranili.⁶⁸ Čini se da je pojačana represija OZN-e nakon Širinićeva ubojstva natjerala križare da privremeno utočište potraže drugdje. Tako je u prosincu 1945. Opunomoćstvo OZN-e za kotar Vodice izvijestilo da se na teren tog kotara prebacila skupina križara među kojima su bili Mate Bašić, Ivan Klepić i Petar Bogić, a koja se povezala s vodičkim križarima Ivom Šušom i Božom Ušljebrkom, koji su zapravo djelovali kao doušnici OZN-e. Stoga je vodička OZN-a odmah bila obaviještena o dolasku križara s drniškog područja, kao i o njihovim namjerama, koje su navodno uključivale ubijanje odbornika, pljačkanje zadruga i napadanje automobila. U suglasnosti s Okružnim odjeljenjem OZN-e, vodička OZN-a napravila je plan s namjerom da zarobi križare. Doušnicima je rečeno da drniške križare dovedu na spavanje u napuštenu crkvu kod Dragišića gdje bi bili uhvaćeni. U napadu na križare koji je uslijedio ubijena je pripadnica križarske skupine Marija Mijić pok. Petra iz Lišana, a Marija Vrbatović iz Umljanovića je zarobljena. Muškarci su uspjeli pobjeći, što je OZN-a pokušala objasniti pomanjkanjem discipline i borbenosti pripadnika Narodne milicije (NM) te „neumjesno vojničko rukovođenje sa istom“.⁶⁹ Sredinom prosinca

⁶⁶ HR-HDA-1561, *SDS RSUP RH*, 015.26, Rekonstrukcija banditizma na području kotara Split, 31. 8. 1962. B. MATKOVIĆ, *Split i srednja Dalmacija*, 521 – 546.

⁶⁷ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 473.

⁶⁸ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 473.

⁶⁹ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.68.1, 30/87, Izvješće Opunomoćstva OZN-e za kotar Vodice, prosinac 1945.

1945., odbjegli križari izvršili su dva napada, a OZN-a je odgovorila formiranjem skupine sastavljene od spomenutih doušnika i osam članova KNOJ-a koja se dala u potragu za križarima.⁷⁰

Istovremeno je na kotaru Sinj uhvaćena skupina križara među kojima se nalazio i Filip Radović iz Radošića pokraj Sinja, brat Zlate Radović koja će 1947./1948. biti povezivana s djelovanjem Križarske organizacije za srednju Dalmaciju (K.O.S. Dalmacije).⁷¹ Uhićeni su i njihovi glavni jataci koji su održavali vezu sa Splitom što je isprepadalo i ušutkalo križarske simpatizere u Dicmu i Sinju. Zbog pojačanih akcija OZN-e na području Vodica i na potezu od Splita do Sinja, Bogićeva skupina pronašla je utočište na kotaru Muć gdje se primirila i „bunkerirala“ na sektoru sela Visoke – Divojevići – Kladnjice gdje su križare podupirale njihove obitelji.⁷²

U nadolazećim tjednima mućka skupina dvaput se pojavila u selima, iako je iz dokumenta nejasno radi li se o Bogićevim križarima ili nekoj drugoj grupi. Križari su prvo posjetili selo Nisko gdje su od odbornika zatražili i dobili hranu. Narednog dana odbornik je o događaju obavijestio OZN-u nakon čega je podvrgnut kontroli zbog sumnje da održava vezu s križarima. Drugi posjet križara zabilježen je u selu Vučevica gdje su od Anice Boljat, čiji je suprug bio oficir JA, tražili da preda strojnicu i bombe. Prema njezinu kazivanju, križari su bili obučeni u kožne kapute te su bili naoružani s dvije engleske strojnice, dvije puške i nekoliko pištolja.⁷³ No, u drugom izvješću iz istog razdoblja zabilježene su i tri pljačke u selima, i to s dva oduzeta ovna u dva navrata te 25 kilograma oduzetog mesa tijekom treće pljačke. U izvješću je OZN-a istaknula da se primjećuje da opljačkani vlasnici naknadno opovrgavaju prijave pljačke i „to sigurno čine pod prijetnjom bandita“.⁷⁴ U prvom spomenutom izvješću OZN-e iz siječnja 1946. istaknuta je sumnja i u odbornika u tom selu. Štoviše, „narod u tim selima ustaški je nastrojen, daje im pomoć i obavještavaju ih o svakom pokretu naših vojnika i aktivista“.⁷⁵

⁷⁰ HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*, kut. 45, 11.68.1, 30/87, Izvješće Opunomoćstva OZN-e za kotar Vodice, prosinac 1945.

⁷¹ Više o ovoj organizaciji vidi: Blanka MATKOVIĆ, Zaboravljena povijest grada Splita i njegove okolice, Križarska organizacija srednje Dalmacije kroz UDB-in dosje Zlate Radović, *Tusculum: časopis za solinske teme*, Vol. 15, No. 1, Solin, 2022., 125 – 141.

⁷² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e za razdoblje od 20. 12. 1945. do 5. 1. 1946.

⁷³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama za siječanj 1946.

⁷⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno veljača 1946.

⁷⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, siječanj 1946.

Unatoč poduzetim akcijama i zasjedama te dobroj agenturnoj mreži, likvidiranje križara na tom području bilo je znatno otežano. Stoga je OZN-a pribjegla ubacivanju doušnika u križarske redove, i to na način da je inscenirala bijeg iz zatvora jednog uhićenika koji je s križarima ranije navodno bio u postrojbama Oružanih snaga NDH.⁷⁶ No, čini se da je rezultat izostao jer su „oni već osjetili ranije ovakav slučaj na sektoru Šibenika, pa su dosta oprezni i teško ikoga primaju u svoju grupu“.⁷⁷ Ipak, OZN-a je uzvratila i dodatnom represijom prema križarskim jatacima pa je upravo u ovom razdoblju na drniškom području uhićeno desetak osoba, a i isti broj uhićenika evidentiran je i u Splitu.⁷⁸

Čini se da su ovi događaji ipak imali učinka, pa je tijekom veljače 1946. zabilježena znatno slabija križarska aktivnost na području Dalmatinske zagore. Ipak, Bogićeva je skupina ostala najaktivnija te se nastavila kretati na području kotareva Muć, Trogir, Split, Drniš, Šibenik i Vodice gdje su razvili svoju mrežu jataka protiv kojih je OZN-a neprestano poduzimala „najoštrije“ mjere, uključujući likvidacije. Postrojbe XIX. divizije i KNOJ-a nastavile su postavljati zasjede koje su križari vješto izbjegavali. Tako su se na primjer jedne noći križari prebacili na kotar Drniš i izvršili pljačku u selu Čavoglave ne bi li tako privukli pažnju jugoslavenskih postrojbi na taj sektor. No, narednog dana bili su u Kljacima, a dok su se jugoslavenske postrojbe uspjele približiti, križari su se već bili povukli prema Umljanovićima. Istog dana, odnosno 15. veljače 1946., primijećeni su i u selu Vrbatovići na kotaru Drniš.⁷⁹ U dogovoru s KNOJ-em, OZN-a je na čitavom području formirala punktove s neprestanim zasjedama uz pretres terena i kontrolu jataka.⁸⁰

Nepoznato je jesu li križari neprestano boravili na drniškom prostoru ili se jednostavno radilo o brzim prebacivanjima s jednog kotara na drugi što je OZN-i znatno otežavalo praćenje njihova kretanja. U dokumentima je također često nejasno o kojoj se skupini uopće radilo, a naročito izazov predstavlja upravo Bogićeva skupina uz čije se djelovanje povezivao rad druge dvije grupe o kojima je prethodno bilo riječi. Tako je u jednom izvješću OZN-e zabilježeno da su križari s prostora Muća dana 28. veljače 1946. bili opkoljeni na stajama iznad sela Kljaka.

⁷⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, siječanj 1946.

⁷⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno veljača 1946.

⁷⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno veljača 1946.

⁷⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, veljača 1946.

⁸⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, veljača 1946.

Uspjeli su na vrijeme primijetiti pripadnike KNOJ-a i umaknuti. Unatoč zasjedi, odlučili su navodno zadržati se na drniškom prostoru.⁸¹ No, drugo izvješće OZN-e za kotar Drniš od 18. ožujka 1946. demantira ovaj navod. Naime, u tom se izvješću izričito navodi da se Bogićeva grupa nije pojavila na tom sektoru iako se ondje vjerojatno nalazio Hrستیć. Čini se da bi se razlog za Bogićevo privremeno izbjegavanje tog prostora mogao kriti u činjenici da je u tom trenutku u Drnišu boravilo pedesetak pripadnika KNOJ-a koji su neprestano pretresali teren i postavljali zasjede. OZN-a je preko agenata također pokušavala doznati što više o samim jatcima, iako neuspješno. Zaključak je bio da su „špiljari sada postali veoma oprezni i da se teško upuštaju u stvaranje novih veza“.⁸²

Konfuziju u rekonstrukciji kretanja Bogićeve skupine izaziva još jedno izvješće OZN-e iz istog razdoblja u kojemu je potvrđeno da je Bogićeva grupa najaktivnija križarska skupina u splitskom zaleđu. Štoviše, toj se skupini pripisuje nekoliko akcija na kotaru Splitu, uključujući kaštelanskom polju te u Gizdavcu na kotaru Muć. Zaključak OZN-e bio je da se ista skupina uglavnom zadržava na tromedi kotareva Trogir, Muć i Drniš „jer im je tamo najpogodniji teren, kao i sela su njima naklonjena“. No, nejasan je navod o akciji ove skupine u noći 28. veljače 1946. kada su se križari navodno spustili u Kaštel Novi gdje su tražili kuću odbornika Marina Katalinića, jednog od najaktivnijih ljudi u postavljanju zasjeda u kaštelanskom polju.⁸³ Naime, kako je istog dana križarska skupina s mućkog prostora navodno primijećena kod Kljaka, postavlja se pitanje radi li se o pogrešnom navođenju datuma, konfuziji oko pojedinih skupina koje su se kretale u splitskom zaleđu ili eventualno o podjeli Bogićeve skupine na dvije manje grupe. Osim toga, u prethodnom izvješću iz istog razdoblja navodi se da se grupa nastavila zadržavati na području Drniša, dok se u drugom izvješću navodi da je skupina 9. ožujka primijećena iznad Čvrljeva odakle se prebacila u Kozjak te zatim u zaseok Rudine. U kaštelanskom polju navodno su boravili i 12. ožujka kada su opljačkali jednu kuću te 13. ožujka kada su ondje postavili zasjedu u blizini kuće mjesnog odbornika, nakon čega su utočište pronašli u Kozjaku. Pet dana kasnije križari su opljačkali seosku blagajnu u Gizdavcu, a nakon toga primijećeni su u Svilaji gdje su razgovarali sa ženama koje su prikupljale drva.⁸⁴

⁸¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno ožujak 1946.

⁸² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Opunomoćstva OZN-e za kotar Drniš, 18. 3. 1946.

⁸³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno ožujak 1946.

⁸⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno ožujak 1946.

Ako se doista sve spomenute akcije u oba izvješća mogu pripisati Bogičevoj skupini koja je u tom trenutku navodno brojala pet članova, može se zaključiti da se radilo o izuzetno dinamičnoj i pokretljivoj križarskoj grupi. Koliko je ozbiljno OZN-a shvatila njihovo djelovanje dokazuje i zaključak u spomenutom izvješću da „ulažemo maksimum truda, da bi likvidirali tu grupu Bogića prije nego šuma ozeleni“.⁸⁵ Ovakav navod ne iznenađuje ako se zna i to da je OZN-a primijetila da „ova grupa jedino djeluje kao grupa, aktivni su i vojnički i politički opasni“ te „šire parole kako će oni na proljeće provesti mobilizaciju u križare“ jer su tada zbog događanja u Julijskoj Krajini očekivali preokret.⁸⁶

U svibnju 1946. UDB-a za Dalmaciju izvijestila je da u posljednjih mjesec dana križari nisu izvršili nijednu akciju, ali je njihovo kretanje i prebacivanje na sektoru Drniš – Sinj – Kaštela zbog prisustva gusto razmještenih postrojbi KNOJ-a bilo veoma često i brzo. Naročito su bili pokretljivi Bogić i Hrstić, dok su se Bašić, Klepić i neki Grubišić zadržavali na sektoru Lečevica i Muća gdje su se uglavnom fokusirali na pisanje anonimnih pisama i oglasa u kojima su pozivali narod u borbu protiv komunista. Ipak, UDB-a je konačno polučila uspjeh u borbi protiv Bogičevih križara zahvaljujući agentu ubačenom u Bašićevu grupu.⁸⁷ Tako je spomenuta trojka likvidirana dok su se skrivali u zaseoku Dabre u selu Kljaci.⁸⁸ Kod križara su nađene pojedine stvari koje su nekoliko dana ranije opljačkane iz seoske zadruge u Crivcima na kotaru Sinj.⁸⁹ Osim toga, kod Bašića su pronađena dva pečata na kojima je pisalo „II. Isusova divizija, Ustaškog zelenog kadra Dalmatinske Zagore“, a u džepovima ubijenih križara nađeni su molitvenici i slike svetaca.⁹⁰

Osim jataka ove skupine, uhićen je križar Ante Ivica, koji je od Okružnog suda u Šibeniku bio osuđen na smrt, ali je uspio pobjeći iz zatvora.⁹¹ Dan ranije, 10. svibnja 1946., na Badnju je opkoljen i ubijen i Hrstić. Među njegovim

⁸⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno ožujak 1946.

⁸⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće OZN-e o bandama, vjerojatno ožujak 1946.

⁸⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Odjeljenja UDB-e za Dalmaciju o oružanim bandama, 24. 5. 1946.

⁸⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 20. 5. 1946.

⁸⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Odjeljenja UDB-e za Dalmaciju o oružanim bandama, 24. 5. 1946.

⁹⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 20. 5. 1946.

⁹¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Odjeljenja UDB-e za Dalmaciju o oružanim bandama, 24. 5. 1946.

stvarima pronađen je veći broj križeva te pečat s natpisom „Križarska satnija ‘Memento’“, no nije otkriven nikakav materijal koji bi otkrivao način rada križarske organizacije, zbog čega je UDB-a zaključila da organizacije nije ni bilo pa se djelovanje križara temeljilo na rodbinskim vezama i privrženosti pojedinih osoba ustaštvu. Navodnu kaotičnost u križarskim redovima UDB-a je potkrijepila i raznolikošću parola njihovih simpatizera. Bogić je spretno uspio izbjeći zasjedu Narodne milicije u Unešiću i pobjeći.⁹² O ovim događajima ostala je sačuvana i nešto detaljnija zabilješka UDB-e za Dalmaciju u kojoj se navodi sljedeće:

„U suglasnosti sa jedinicama Narodne Odbrane, na terenu smo organizirali pokretljive i mrtve patrole. Pokretljive patrole su krstarile u raznim pravcima i dolazile u doticaj sa narodom. Ovakav raspored vojnih jedinica, prisilio je grupu likvidiranih špiljara na pokret. Prebacivanje sa strane navedenih su bila češća, to je uslovalo da su se špiljari iz Bašičeve grupe morali podijeliti na dvije strane. Među ovim grupama nalazio se je i naš ubačeni agent. Nakon djelovanja, sa našim agentom krenuo je i špiljar Bogić. Dva dana krstarili su po terenu, a nakon toga naišli su na jednog našeg agenta, koji je išao po zadatku, ubaciti se u sredinu spomenute grupe. I ovaj drugi agent bio je primljen od Bogića, ali u njega nije imao povjerenja. Kako su morali tj. 3-cu večer, nego što su se rastali od svojih prijatelja, ići po hranu na jedno ugovoreno mjesto sa jatakom. Bogić je kao vođa ove grupe poslao starog agenta sa novim. Obojica na putu povjeravaju se jedan drugome da rade za nas. Stvorili su zaključak da ga sami ne likvidiraju, već su krenuli na mjesto gdje je bila ugovorena veza sa posljednjim agentom. Na određenom mjestu za vezu, agenti nisu našli nikoga od nas. Javili su komandiru Milicije, istoga doveli do Bogića koji je ležao u jarku, ali pored toga Bogić nakon što je bio napadnut, uspio je pobjeći. Agentu koji je bio ubačen prije, odmah se uputilo na vezu kod jataka gdje se pretpostavljalo da se mogu nalaziti trojica koji su se od Bogića rastali. Agentu je na posljetku uspjelo preko jataka saznati, gdje bi se dotični mogli nalaziti i nakon kraćeg vremena bili su likvidirani. Hrštić je bio likvidiran u selu Badnju kraj Drniša, a za njega se saznalo preko agenturne mreže. Brzom intervencijom Narodne Odbrane Hrštić je bio likvidiran, pri čemu je davao otpora, bacio je bombu i ranio je jednog poručnika Narodne Odbrane.“⁹³

Nakon ovog iskustva, UDB-a za Dalmaciju istaknula je ključne nedostatke i propuste u borbi protiv križara. Tako su navedene manjkavosti u agenturi i metodama rada koje su se očitovale u činjenici da je prvi agent ubačen u Bogićevu

⁹² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 20. 5. 1946.

⁹³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Odjeljenja UDB-e za Dalmaciju o oružanim bandama, 24. 5. 1946.

grupu ostavljen bez veze koju je bilo teško uspostaviti jer se spomenuta skupina često prebacivala na različite terene. U trenutku kada veza nije uspostavljena preko mjesec dana, u grupu je ubačen drugi agent, a na vezi je ostavljen jedan član Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) umjesto operativnog radnika Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš. Također, prvi agent povjerio se drugom ubačenom agentu da radi za UDB-u pa u strahu pred onim drugim ni jedan ubačeni agent nije uspio likvidirati Bogića. Neuspjeh koji je Narodna milicija prouzrokovala prilikom napada na Bogića mogao se pripisati postrojbi KNOJ-a, koja je bila predviđena za spomenuti teren, ali ju je dan ranije povuklo njezino zapovjedništvo. Zaključeno je da će zbog ovakvih nesporazuma trebati postići suglasnost sa Štabom KNOJ-a.⁹⁴

Unatoč nastojanjima, u nadolazećim tjednima UDB-a nije uspjela locirati Bogića zaključivši da je ostao potpuno osamljen zbog čega se negdje „bunkerisao“. Likvidacijom pojedinih „bandita“ većina naroda navodno je bila zadovoljna, a djelovanje križarskih simpatizera je „naglo popustilo“ jer su se osjetili „obezglavljenima“ i u strahu pred mogućim uhićenjem.⁹⁵ Ove navode potvrđuje i izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj od 19. svibnja 1946. u kojemu se navodi da se, nakon likvidacije „bandita“, političko stanje popravilo, naročito u selima oko Lećevice, gdje su se križari zadržavali, i na sektoru sela Crivac, gdje su također navraćali. Nekoliko križara zadržavalo se na Svilaji, pa su kao i u Bogićevu slučaju poduzete mjere da ih se likvidira.⁹⁶

Ovakvo zatišje potrajalo je i kroz lipanj kada se nije moglo opaziti kretanje križara, a unatoč naporima UDB-a još uvijek nije mogla ući u trag Bogiću.⁹⁷ Utvrđeno je da je agenturna mreža najslabija na predjelu sela Kljaci, Umljanovići, Čavoglave i Mirlović Polje, zbog čega je odlučeno da se izgradnji mreže posveti veća pažnja. Vrbovani su novi agenti s ciljem otkrivanja križarske grupe koja se navodno skrivala u neposrednoj blizini Drniša, a bila je sastavljena od osoba koje su uspjele pobjeći iz logora. S obzirom na to da je u rudnike boksita kod Trbounja dostavljena veća količina eksploziva, ukazala se potreba za boljim osiguranjem magazina zbog „neprijateljski raspoloženih“ elemenata u

⁹⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Odjeljenja UDB-e za Dalmaciju o oružanim bandama, 24. 5. 1946.

⁹⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 20. 5. 1946.

⁹⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Sinj, 19. 5. 1946.

⁹⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 17. 6. 1946.

navedenom selu.⁹⁸ Unatoč prisutnom strahu, zabilježeno je širenje parola među križarskim simpatizerima, kao i grupiranje na Miljevcima onih „ustaša“ koji su u međuvremenu pušteni iz logora. Slavku Štrkalj iz Pokrovnika UDB-a je zbog čestih putovanja u Drniš, Šibenik i Split sumnjčila da održava veze s križarskim organizacijama.⁹⁹

U srpnju je UDB-a doznala da se Bogić možda krije u Utorama i Vinovu Donjem, no radilo se o nepotvrđenim informacijama.¹⁰⁰ U izvješćima Oblasne UDB-e za Dalmaciju za lipanj i srpanj 1946. o Bogiću vlada šutnja, a pažnja jugoslavenskih vlasti usmjerena je prema djelovanju križarskih skupina na području kotara Benkovac. Doduše, „nametnula se potreba da jednog agenta zadržimo radi otkrivanja bandita Bogića, koji nam je u akciji u prošlom mjesecu umakao“.¹⁰¹ Istovremeno se na kotaru Imotski pojavila nova križarska skupina povezana s križarima u Bosni i Hercegovini, a zabilježeni su i upadi bosansko-hercegovačkih križara u granična sela sinjskog kotara.¹⁰²

U međuvremenu se drniška UDB-a posvetila likvidaciji križara koji su ugrožavali rad industrijskih postrojenja i rudnika na tom prostoru. Također, preko povjerenika su se povezali s Tomom Dobrom, suprugom Ike Dobro, koja je bila aktivna Bogićeva suradnica, a koja je obećala da će uhvatiti vezu s Bogićem i razotkriti njegovu skupinu ako joj na slobodu bude pušten brat koji se nalazio u splitskom zatvoru. Njezinu zahtjevu je udovoljeno pa je postignut dogovor da Dobro obavijesti UDB-u čim se Bogić približi kućama.¹⁰³ Osim toga su vršeni pretresi kuća koje su pripadale obiteljima križara, no ništa nije pronađeno. Osim toga, UDB-a je počela razvijati snažniju agenturnu mrežu u samom gradu Drnišu.¹⁰⁴ Nepoznato je gdje se tada nalazio Bogić koji se ponovno pojavio tek 15. kolovoza 1946., i to u šumi Ljutine kod Divojevića gdje je na njega naišla Marija Čavka koja je ondje tražila svoju stoku, a u istome selu Bogić je mogao

⁹⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 17. 6. 1946.

⁹⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 17. 6. 1946.

¹⁰⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 17. 8. 1946.

¹⁰¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće UDB-e za oblast Dalmacije, 24. 6. 1946.

¹⁰² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće UDB-e za oblast Dalmacije, 23. 7. 1946.

¹⁰³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Organizaciono izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 7. 8. 1946.

¹⁰⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Organizaciono izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 17. 9. 1946.

računati na potporu svoje obitelji. Čini se da se Bogić početkom rujna iste godine kretao i na području Donjih Utoru u društvu s križarom Jozom Bučevićem koji je bio rodom iz navedenog sela. U narednim tjednima, Bogić će se uglavnom zadržavati na prostoru Vinova, Lećevice i Divojevića.¹⁰⁵

U izvješćima Oblasne UDB-e za Dalmaciju za rujna, listopada, studeni i prosinac 1946. nije zabilježeno djelovanje križara na drniškom prostoru kao ni bilo kakvi podatci o Petru Bogiću. Štoviše, pažnja jugoslavenskih vlasti u potpunosti je bila usmjerena na kotareve Zadar i Benkovac, odakle su se križari prebacivali na Velebit te kotareve Sinj, Imotski, Šestanovac, Metković i Dubrovnik na koje su se prebacivali i bosansko-hercegovački križari.¹⁰⁶ U nedatiranom prijepisu izvješća drniške UDB-e ostalo je zabilježeno da su se u studenom 1946. na Svilaji kretala trojica križara među kojima su bile dvije neidentificirane osobe s Kupresa predvođene Antom Ivančevićem pok. Joke iz Crivaca u kotaru Sinj. Bili su naoružani pištoljem i ručnim bombama, a mještanima kod kojih su dolazili po hranu odbijali su reći gdje se skrivaju. Navodno su Ivanu Buzovu, s kojim je Ivančević bio u ustaškim postrojbama, kazali da se s njima krije neki fratar Čirić koji je otišao u Velebit uhvatiti vezu s tamošnjim križarima te da će se po njegovu povratku zajedno uputiti u Bosnu. Iako je Buzov pristao na suradnju s UDB-om, ova križarska skupina uspjela je izbjeći zasjedu KNOJ-a povukavši se na prostor Moseća. U bunkeru u kojemu su se skrivali pronađena je vatra, a sve ostale stvari križari su ponijeli sa sobom. Čini se da je ovo bio jedini boravak spomenute skupine na drniškom području. Istovremeno se na terenu Mirlović Polja i Kljaka pojavila skupina koju je navodno predvodio Bogić. U noći 12. studenog u Miočićkom i Parčićkom brdu začula se pucnjava iz pušaka i strojnice, ali se nije moglo pouzdano ustanoviti tko je pucao. Unatoč predizbornoj kampanji koja je bila u tijeku, križari nisu poduzimali akcije protiv jugoslavenskih postrojbi i komunističkih aktivista. Nekoliko tjedana kasnije zabilježena je pljačka u kući predsjednika seoskog NO u Kljacima, a iste je noći opljačkan i Mate Pilić iz Čavoglava. Ipak, nije bilo moguće ustanoviti tko su bili pljačkaši.¹⁰⁷

U međuvremenu je na kotaru Drniš rad agenturno-informativne mreže još uvijek bio nezadovoljavajući pa je nastavljeno vrbovanje povjerenika, a po

¹⁰⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Podaci za Bogić Petra.

¹⁰⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće UDB-e za oblast Dalmacije, 24. 9. 1946. Izvješće UDB-e za oblast Dalmacije, 24. 10. 1946. Izvješće UDB-e za oblast Dalmacije, 24. 11. 1946. Izvješće UDB-e za oblast Dalmacije, 24.12.1946.

¹⁰⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, vjerojatno prosinac 1946.

planu se nije odvijao ni rad na prikupljanju podataka za registraciju „narodnih neprijatelja“ jer je UDB-a teško dolazila do potrebnih generalija.¹⁰⁸ Čini se da su naponi na razvijanju agenturne mreže urodili plodom pa u izvješću za razdoblje od 17. prosinca 1946. do 17. siječnja 1947. Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš javlja da se na tom terenu nalazi petoro „odmetnika“, od kojih četvorica „ustaša“, i to Bogić, Božić i neki Baričević koji se kreću zajedno te Ante Zagorac koji se skrivao sam nedaleko od svoje kuće. Stoga se može zaključiti da je u tom trenutku Bogićeva grupa bila znatno oslabljena sa svega trojicom pripadnika. Navodno su bili naoružani puškama i bombama, a kretali su se na sektoru oko sela Čvrljeva, Vinova Gornjeg, Utora, Lećevice i Klادنjica oslanjajući se na pomoć obitelji i prijatelja. Ipak, tijekom tog razdoblja njihova je aktivnost bila ocijenjena „nikakvom“ zbog čega je zaključak UDB-e bio da se isti mogu kategorizirati kao „bunkeraši“, dakle oni koji su se skrivali nastojeći isključivo preživjeti. Ipak, 14. siječnja 1947. zabilježen je napad „nepoznatih bandita“ na barutni magazin rudnika u Siveriću iako ostaje nejasno je li se uopće radilo o križarima. Na čitavom sektoru Zagore bilo je raspoređeno jedno odjeljenje KNOJ-a.¹⁰⁹ U međuvremenu je političko stanje na kotaru Drniš još uvijek bilo nezadovoljavajuće. Najaktivniji je bio kler, a narod je u velikom broju posjećivao crkvu. Posebno negativan dojam na stanovništvo ostavilo je uhićenje fra Joakima Friganovića.¹¹⁰

Početak 1946. Bogićeva križarska skupina svakako je bila najaktivnija skupina u Dalmatinskoj zagori koja se često i brzo prebacivala s terena na teren zbog čega joj je bilo teško ući u trag. Oslanjala se na široku i dobro razvijenu mrežu suradnika koje nije pokolebala ni represija jugoslavenskih organa. Ipak, likvidacijom Hrštićeve i Bašićeve skupine u svibnju 1946. Bogić se povlači s drniškog terena i ostatak godine uglavnom provodi na širem prostoru oko Lećevice odakle je bio rodom i gdje je mogao računati na obiteljsku potporu. Do ponovnog oživljavanja djelovanja Bogićeve skupine na prostoru Drniške krajine doći će krajem iste godine, te naročito tijekom 1947. godine. Moguće da je ovome pridonio i ustaški satnik Marinko Polić koji je prethodno sa svojom skupinom djelovao na području Stare Gradiške, a upravo se krajem 1946. pridružio Bogićevoj skupini.¹¹¹

¹⁰⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Organizaciono izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 17. 12. 1946.

¹⁰⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 17. 1. 1947.

¹¹⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Izvješća Opunomoćstva UDB-e i OZN-e, Izvješće UDB-e za kotar Drniš o političkoj situaciji, 17. 1. 1947.

¹¹¹ Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 473.

INTENZIVNIJE DJELOVANJE BOGIĆEVE SKUPINE KROZ 1947. GODINU

Kako je ranije istaknuto, krajem 1946. i početkom 1947. došlo je do oživljavanja križarskog djelovanja na prostoru Drniša s kojega su se križari često prebacivali na područje oko Lečevica i obratno. Tako je na temelju izjave Mate Grizelja iz Umljanovića u veljači 1947. ustanovljeno da se na sektoru Petrova Polja kretalo šest križara.¹¹² UDB-in povjerenik iz Kadine Glavice je u razgovoru s Katom Goretom, suradnicom križara, doznao o devet križara koji su boravili na tom prostoru, iako ostaje nejasno o kojoj se skupini radilo. Prema drugoj izjavi, čini se da su se Bogićevi križari pojavili u Ružiću u noći 1. veljače 1947. godine. UDB-a je stoga pristupila vrbovanju novih agenata u tim selima smatrajući ih „glavnim špiljarskim uporištima“.¹¹³

No, sredinom tog mjeseca Bogićeva šesteročlana skupina ponovno se kreće na terenu Zagore, a zadržava se najčešće na sektoru Vučevica – Korušce.¹¹⁴ Zatim su 15. veljače 1947. križari u potrazi za puškom i nekim ordenom pretresli kuću navodnog suradnika Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) Jakova Gorete iz Čavoglava. Goreta ih je ponudio mesom i vinom, no križari su odbili rekavši: „Ne treba nama ništa, nama sve bacaju avioni.“ Goreta je primijetio da su križari „održani“ i „plašivi“, a kao njihove glavne jatake u Čavoglavama naveo je Filipa Gotovca i Antu Goretu koji je ranije proveo šest mjeseci u istražnom zatvoru zbog sumnje na suradnju s likvidiranom Bašićevom križarskom skupinom.¹¹⁵ UDB-in agent ‘Dule’ dostavio je informaciju da s križarima vezu održava i fratar Ramljak, župnik u Gracu.¹¹⁶ Dana 19. veljače iste godine zabilježen je posjet križara Lečevici gdje su došli preuzeti skrivenu robu koju su godinu dana ranije opljačkali u Kaštelima. U tom razdoblju na istom sektoru primijetila se i življa aktivnost križarskih jataka. Pokušaji UDB-e da u suradnji s Narodnom milicijom

¹¹² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Osvrt na izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 16. 2. 1947.

¹¹³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 2. 1947.

¹¹⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Trogir, 28. 2. 1947.

¹¹⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 3. 1947.

¹¹⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 3. 1947.

postavi zasjede su bili bezuspješni. Rezultat se nije ni očekivao jer su pripadnici milicije bili neorganizirani i željeli su se demobilizirati. Zaključak UDB-e bio je da je u postaju NM u Lećevici potrebno postaviti najmanje 12 dobrih milicionera, a kao zapovjednika postaviti vojničko sposobnog čovjeka umjesto tadašnjeg zapovjednika Jure Jurića.¹¹⁷

Dana 1. ožujka 1947. se na danu garanciju vlastima prijavio već spomenuti križar Ante Zagorac iz Mirlović Polja. Bogićeva skupina u tom se trenutku sastojala od četiri pripadnika pa su je tako, osim Bogića, sačinjavali Mirko Goreta, neki Strunje¹¹⁸ i neki Bosanac. UDB-in doušnik izvijestio je da se skupini pridružio i neki ustaški satnik sa sektora Sinja, no nepoznato je o kome se točno radilo.¹¹⁹ U tom razdoblju Bogićeva skupina kretala se na sektoru sela Ružića, Graca, Kljaka, Čavoglava i Crivaca. Među najaktivnijim križarskim jatacima isticali su se Marko Meštrović, Joso Šarić i Božo Skejo iz Ružića, Dujo Šarić iz Moseća, Filip Gotovac i Ante Goreta iz Čavoglava te Joko Jolić iz Graca. U međuvremenu je ojačala tzv. ustaško-križarska organizacija u Drnišu koja je napore usmjerila prema povezivanju s križarima i pružanju pomoći. Stoga je drniška UDB-a odlučila predložiti kotarskom komitetu KPH da svoje težište rada prebaci na sektor Petrova Polja i grada Drniša uz daljnje jačanje agenturno-informativne mreže.¹²⁰

U ovom razdoblju zabilježeno je nekoliko akcija od kojih su barem neke najvjerojatnije izvršili križari. Tako je dana 4. ožujka 1947. opljačkana seoska zadruga u Kljacima, no ostalo je nepoznato tko je pljačku izvršio.¹²¹ Naknadno se doznalo da su iste noći križari boravili u kući već spomenutog Jakova Gorete.¹²² Iste su noći naoružane osobe upale i u kuću Ilije Prnjeka u istom selu, ali se ni

¹¹⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Mjesečno izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Trogir za ožujak 1947. godine.

¹¹⁸ U drugom dokumentu se umjesto Strunje pojavljuje ime Ante Jogunića. HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 4. 1947.

¹¹⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 3. 1947.

¹²⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Osvrt na izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 16. 3. 1947.

¹²¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Osvrt na izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 16. 3. 1947.

¹²² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o građanskim strankama, 16. 4. 1947.

u ovome slučaju nije moglo ustanoviti tko je provalu izvršio.¹²³ Jugoslavenski represivni organi nisu poduzimali nikakve vojne akcije protiv križara jer nisu mogli ustanoviti gdje se oni kriju. Štoviše, križari su se kretali veoma rijetko, bili izuzetno oprezni i u svoje redove odbijali primati nove članove.¹²⁴

Čini se da su se sredinom ožujka križari opet prebacili na sektor Lećevice. Tako su dana 16. ožujka 1947. dvojica križara opljačkala Božu Stipanovića u Trolokvama, a na temelju dobivenog opisa zaključeno je da su pljačku izvršili Petar Bogić i Joko Božić-Vidokić iz Čvrljeva.¹²⁵ Četiri dana kasnije Bogić je u pratnji četvorice križara viđen u šumi Ljutine kod Divojevića. Navodno su planirali opljačkati zadrugu u Kladnjicama od čega ih je odgovorila Bogićeva sestra nakon čega se Bogićeva skupina prebacila na gornji sektor Lećevice primijetivši da iz smjera Unešića prema Zagori ide vojska. Iako je UDB-a postavila zasjede, nije se očekivao značajniji rezultat jer je ljudstvo bilo malobrojno i slabo naoružano, a zahtjev za zapošljavanjem novih pripadnika milicije odbio je Odjel unutrašnjih poslova za oblast Dalmacije.¹²⁶ U međuvremenu su se 21. ožujka 1947. u križare odmetnula petorica rudara Miljevcana od kojih su se trojica vratili kućama, a dvojica – Krste Kulušić iz Ključa i Frane Vatauvak iz Širitovaca – ostali su s Bogićem čime je broj pripadnika njegove skupine narastao na šest.¹²⁷

U travnju 1947. UDB-a je tijekom saslušanja Marka i Mate Dabra doznala o znatno većem broju Bogićevih jataka pa je prethodni popis proširen s imenima Marka Gorete, Marka Gotovca, Ive Buzova, Paške Buzova, Ante Buzova te jataka iz Vinova i Moseća. S obzirom na to da se mahom radilo o „kulacima“, spomenuti jataci bili su u mogućnosti križare hraniti nekoliko mjeseci bez ičije pomoći.¹²⁸ Otkriveno je i da je još u listopadu 1946. u kući Filipa Gotovca u Čavoglavama održan sastanak kojemu su prisustvovali svi jataci i Petar Bogić, kojega je doveo

¹²³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 3. 1947.

¹²⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 3. 1947.

¹²⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Trogir, 21. 3. 1947.

¹²⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Trogir, 28. 3. 1947.

¹²⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 4. 1947.

¹²⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Osvrt na izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 16. 4. 1947.

njegov rođak Križan Gotovac iz Vinova Gornjeg, te su raspravljali o vezama, ishrani križara te osobama u pojedinim selima koje su smatrali neprijateljima.¹²⁹

Ovako razgranata i dobro organizirana mreža jataka objašnjava zašto je Bogić utopište našao na prostoru Petrova Polja i zbog čega je UDB-i bilo teško ući mu u trag i uništiti njegovu skupinu, napose zato jer su tamošnja sela ekonomski bila u stanju ishranjivati križare bez da traže pomoć drugih i time se potencijalno kompromitiraju. Štoviše, upravo je na tom prostoru narod bio netrpeljiv prema režimu pa je, primjerice, najsporije išao proces kandidature za izbore jer se predloženi kandidati tog posla nisu htjeli primiti. Nadalje, na prostoru oko sela Ružića i Čavoglava križari i njihovi jataci osjećali su se dovoljno sigurnima da u večernjim satima 9. travnja 1947., uoči obljetnice uspostave Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u Ružiću, zapale vatru i bacaju bombe. Osim pucnjave u tom selu, pucnjava je zabilježena i u Otavicama i Gracu, a jedna bomba bačena je i na granici Ružića i Otavica.¹³⁰ U večernjim satima 10. travnja 1947. pucnjava se ponovno čula u Otavicama.¹³¹ Utjecaj križara bio je toliko velik da su čak i odbornici nasjedali na njihovu promidžbu pa je tako na primjer odbornik Jere Pulić u Miljevcima govorio pred radnicima da su križari zauzeli Sisak i zarobili nekoliko partizana.¹³²

U međuvremenu su sredinom travnja ubačeni agenti UDB-e doznali od Bogićevih jataka da je Bogićeva skupina navodno krenula prema Vinovu odakle je trebala nastaviti prema Kaštelima.¹³³ Ipak, čini se da ovo nije bila istina jer je u izvješću o oružanim bandama za svibanj 1947. zabilježeno da je 23. travnja iste godine agent 'Janko' izvijestio da se Bogić i jedan križar nalaze u Svilaji kod Šarića staje, a da su ostala trojica križara spomenula da idu u Bosnu „na vezu“. Istog dana je agent 'Dule' izvijestio da ga je dan ranije križar Mirko Goreta zamolio da nađe jedno „zgodno“ mjesto u njegovu selu gdje bi moglo predaniti deset Bogićevih

¹²⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o građanskim strankama, 16. 4. 1947.

¹³⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o građanskim strankama, 16. 4. 1947.

¹³¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 4. 1947.

¹³² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Osvrt na izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 16. 4. 1947.

¹³³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 4. 1947.

križara koji su namjeravali opljačkati zadrugu u Mirlović Zagori. Dva dana kasnije 'Dule' je doveo Bogića s četvoricom križara iz Moseća u selo Podumce gdje ih je smjestio u ogradu nedaleko od svoje kuće. U suradnji s Narodnom milicijom, UDB-a je postavila zasjedu kod same zadruge, ali do napada križara te noći nije došlo jer su doznali da je novac iz zadruge već prebačen u Drniš. Narednog dana Bogić se povezao s jednim željezničarom u Drnišu od kojega je doznao da željezničku postaju čuva samo jedan milicioner te da u blagajni ima puno novca. UDB-a je odlučila istog dana napasti križare, no zbog ograničenog broja pripadnika milicije, zatražena je pomoć postrojbi KNOJ-a iz Knina. Ove postrojbe uskoro su raspoređene na prostor Unešića gdje su se nalazili križari koje je postrojbama KNOJ-a prokazao agent UDB-e. Križari su unatoč pucnjavi uspjeli pobjeći, a na lokaciji na kojoj su se skrivali pronađeno je nešto robe, dva para opanaka, dvije kape, dvije ručne bombe, jedan nož i vojnička puška na kojoj je pisalo K.K.U. /Krstec Kulušić/. Na spomenutoj puški nađeni su tragovi krvi zbog čega je zaključeno da je Kulušić ranjen. Nakon navedene akcije pa do trenutka pisanja izvješća UDB-a nije bila u mogućnosti locirati križare koji su se, kao i nakon prethodnih napada, primirili u svojim zaklonima ili se prebacili na drugi teren, što je, kako će se pokazati, ovdje bio slučaj.¹³⁴

Tijekom ovog razdoblja UDB-a je također uspjela vrbovati agente u Čavoglavama, Mirlović Polju, Ružiću i Gradcu.¹³⁵ Čini se da je ova agenturna mreža u ovom razdoblju postigla određene uspjehe jer se u izvješću drniške UDB-e za svibanj 1947. navodi prošireni popis Bogićevih jataka koji su širili parole da su ustaše već u Rijeci i da će do prevrata doći najkasnije u srpnju. U svom nastupu jataci su bili samouvjereni jer u ovom razdoblju nije bilo uhićenja, a neuspjeh jugoslavenskih represivnih organa u borbi protiv križara podupirao je povećani moral kod suradnika i simpatizera križara. Štoviše, u selima gdje je utjecaj križara bio izuzetno jak, odaziv na izbore za mjesne odbore bio je slab. Najgora je situacija bila u Ružiću gdje od 901 glasača nije glasovalo 249, a u kutiju bez liste bačeno je 98 kuglica. Osim toga, dana 12. svibnja 1947. mještani Mirlović Polja nisu prihvatili kandidate koje je predložila NF za izbor u kotarski narodni odbor. Štoviše, pojedinci su vikali: „Nećemo komunistu Matu Buzova“, te su umjesto njega predložili Antu Buzova, bivšeg ustaškog glavara sela i aktivnog

¹³⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 5. 1947.

¹³⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 16. 4. 1947.

Bogićeva jataka. Mještani su to „prihvatili“, no vlasti su ipak uspjele nametnuti za kandidata spomenutog Matu Buzova, člana KP-a.¹³⁶

Nejasno je što se događalo s Bogićevom skupinom tijekom ljeta 1947. jer nedostaju izvješća za lipanj i srpanj. No sudeći prema izvješću UDB-e za oblast Dalmacije, Bogić se tijekom tog razdoblja povukao s drniškog područja na dijelove tadašnjeg kotara Split, odnosno nekadašnjeg kotara Trogir.¹³⁷ Ovo potvrđuje i izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Trogir u kojemu se navodi da se Bogić kreće na terenu Divojevića te da se 28. svibnja 1947. njegova skupina od devet članova prebacila iz šume Ljutine u selo Visoku kod Bogićeve majke, a dva dana kasnije otišli su na sektor Vinova. Već 15. lipnja skupina se nalazila na sektoru Crivca iako je Bogić navodno bio ranjen u nogu.¹³⁸

Istovremeno, agenturna mreža na području Drniške krajine nije bila u mogućnosti dati preciznije informacije o Bogićevu kretanju. Ubačeni agenti 'Dule' (identificiran kao Marko Čoran) i 'Žac' izgubili su volju za rad jer su se osjećali kompromitiranim i navodno više nisu bili u mogućnosti približiti se Bogiću. Od mještana su uspjeli tek doznati da je u srpnju 1947. poviše crkve u Kljacima u više navrata viđeno nekoliko križara, no nejasno je koliko je ovaj podatak bio pouzdan i o kojim se križarima uopće radilo. Zaključeno je da je agenturno stanje mreže za „bandu“ veoma loše i kvalitativno i kvantitativno zbog čega je UDB-a bila primorana pristupiti novim vrbovanjima.¹³⁹

Ovi napori usmjereni na razvoj agenturne mreže urodili su plodom pa se već početkom rujna iste godine agent 'Žaco' uspio povezati s Bogićevom skupinom u kući Paška Buzova što implicira Bogićev povratak u drniški kraj.¹⁴⁰ Ono što Bogić nije znao bilo je to da je Buzova vrbovala UDB-a, a na vezi ga je držalo Opunomoćstvo u Sinju.¹⁴¹ Uz Bogića su se na spomenutom sastanku nalazili

¹³⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Osvrt na izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš, 16. 5. 1947.

¹³⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće UDB-e za Oblast Dalmacije o oružanim bandama, 25. 8. 1947.

¹³⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Trogir o banditizmu, nedatirano.

¹³⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće UDB-e za Oblast Dalmacije o oružanim bandama, 25. 8. 1947.

¹⁴⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izjava agenta „Žaca“, 13. 9. 1947., Split.

¹⁴¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš – Prijedlog za verbovku i ilegalnu zasjedu, 6. 10. 1947.

Ivan Božić, Frane Vataavuk, Krsto Kulušić i neki Pero, rodnom iz Kupresa.¹⁴² No, iz izvješća vjerojatno drniške UDB-e poslanom UDB-i za oblast Dalmacije, Bogićeva skupina tada je ipak bila veća, pa su se osim navedenih u citiranoj izjavi agenta 'Žaca' još trojica križara skrivali u Kadinoj Glavici.¹⁴³ Bogić je navodno odmah prihvatio da im se 'Žaco' pridruži. Narednog dana križari su krenuli u Gradačku Svilaju gdje se Bogić ranije skrivao puna četiri mjeseca kada je bio ranjen. Prilikom prolaska kroz Baljke, križari su skinuli odijelo nekom podoficiru JA, a predsjedniku seoskog odbora oduzeli su pušku i bombu.¹⁴⁴ O ovim događajima nešto je više zabilježeno u izvješću najvjerojatnije drniške UDB-e, a u kojemu se navodi da je tom prilikom spomenuti član mjesnog NO Baljke Jovan Milanković bio ranjen, a opljačkani vodnik zvao se Marko Đaleta. Osim toga, križari su se navodno zaustavili i u Ružiću u kući predsjednika mjesnog NO Jakova Milankovića kojemu su oduzeli pušku, ručnu bombu, kaput, hlače, opasač i brijački pribor. Na temelju izjava svjedoka, UDB-a je potvrdila da se među križarima doista nalazio i njihov agent 'Žaco'.¹⁴⁵

Križari su se zatim preko Mirlović Polja stigli u Kljake gdje su u jednoj kući dobili hrane. Prilikom prelaska rijeke Čikole, Bogić je križarima povjerio da mu je domaćin mlinice koja se nalazila ispod Mirlović Polja davao pšenice te je izgradio skrovište u kojemu bi se u slučaju potrebe križari mogli „bunkerisati“. Unatoč dobro organiziranoj mreži jataka, Bogić se nije zadržavao u selima kroz koja je prolazio pa je tako nastavio put u kljakački Drvar te zatim u Vinovo gdje je njegova skupina stigla 6. rujna 1947. i zaklon potražila u kući Bogićeve zaručnice Jeke Mrše. Od Bogićeve skupine privremeno su se odvojili 'Žaco', Božić i Vataavuk koji su otišli u Kljake preuzeti neke stvari za Bogića, a na tom su putu od Bogićevih jataka doznali da je zapovjednik Narodne milicije u Ružiću „dobar i naš čovjek“. Povratkom u Vinovo, Bogić im je predložio da odu u Kaštela izvršiti jednu pljačku, a zatim se podijele u tri dvočlane grupe koje bi odvojeno preživjele zimu.¹⁴⁶

¹⁴² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izjava agenta „Žaca“, 13. 9. 1947., Split.

¹⁴³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izjava vjerojatno UDB-e za kotar Drniš, nedatirano, vjerojatno rujan 1947.

¹⁴⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izjava agenta „Žaca“, 13. 9. 1947., Split.

¹⁴⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izjava vjerojatno UDB-e za kotar Drniš, nedatirano, vjerojatno rujan 1947.

¹⁴⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izjava agenta „Žaca“, 13. 9. 1947., Split.

Ova izjava agenta 'Žace' zaprimljena je u Splitu 13. rujna 1947., a o okolnostima njegova dospjeća u UDB-in centar za Dalmaciju zabilježeno je više u izvješću Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš od 17. rujna 1947. godine. U tom se izvješću navodi da je dana 13. rujna Bogićeva skupina skrivala u jednoj jami u selu Vinovo Donje. 'Žaco', koji se nalazio na straži, iskoristio je trenutak i na križare u jami bacio dvije bombe koje nisu eksplodirale i jednu kada su križari izašli iz jame. Zatim je na njih zapucao iz strojnice u čijoj se cijevi zaglavio metak. Križari su se uspjeli raspršiti, a 'Žaco' je pobjegao k miliciji u Unešić nakon čega je prebačen u Centar. U međuvremenu je UDB-a od Mate Dabre iz Kljaka doznala da su se dvojica križara vratili u kljakački Mosec te da su navodno trojica bila ranjena u napadu koji je izveo 'Žaco'.¹⁴⁷ Iz drugog se izvora doznaje da je nakon 'Žacova' napada Bogićeva skupina ustvari podijeljena na tri manje grupe radi lakšeg uzdržavanja i slabije potpore uslijed uhićenja jataka. Spomenute grupe skrivale su se na području Miljevaca, Gradačke Svilaje, Ružića, Kljaka i Zagore.¹⁴⁸ Nakon 'Žacova' pokušaja atentata na Bogića, UDB-a će pristupiti učvršćivanju agenturne mreže što će do proljeća 1948. dovesti do eliminacije gotovo čitave Bogićeve skupine.

PRIPREME UDB-E ZA KONAČNI OBRAČUN S BOGIĆEVOM SKUPINOM

Izgubivši kompromitiranog 'Žaca', UDB-a je noću 4. listopada 1947. u selu Koljanima održala sastanak sa suradnikom Paškom Buzovom koji je živio „poluilegalnim“ životom ne bi li tako održao privid povjerljive osobe pred Petrom Bogićem. Buzova je preuzela drniška UDB-a te je dogovoreno da se radi održavanja privida izvrši racija Narodne milicije na njegovu kuću dok on bude odsutan i umjesto njega uhititi njegov brat Ivan. Buzov je zatražio pištolj i bombu u želji da osobno likvidira Bogića.¹⁴⁹

UDB-a je s ciljem konačnog obračuna s Bogićevom skupinom pristupila vrbovanju i drugih jataka. Zatražena je koordinacija s Opunomoćstvom UDB-e

¹⁴⁷ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 17. 9. 1947.

¹⁴⁸ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 15. 10. 1947.

¹⁴⁹ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš – Prijedlog za verbovku i ilegalnu zasjedu, 6. 10. 1947.

za kotar Sinj i Gradskim odjeljenjem UDB-e u Splitu radi onemogućavanja kretanja križarima u Ramljanima, Crivcu, Divojevićima i Lećevici što bi križare prisililo na prebacivanje u drniški kraj gdje je bila uspostavljena agenturna mreža i planirano je postavljanje zasjeda.¹⁵⁰ Pod pseudonimom 'Pakovo' vrbovan je Ante Buzov iz Mirlović Polja, koji je bio uhićen kao Bogićev jatak i čija je kći bila udana za sina Filipa Gotovca koji je umro u logoru Pančevo.¹⁵¹ Buzova je na vezu preuzelo Opunomoćstvo UDB-e za kotar Sinj. Radi konspiracije je nekoliko dana nakon uhićenja jataka izvršena blokada Buzovljeve kuće te je uhićen njegov brat koji je zadržan u zatvoru. Ovo je fiktivno natjeralo Buzova da se povuče u ilegalnost i uhvati vezu s Bogićevim jatcima u Gracu s namjerom da se priključi Bogićevim križarima i likvidira ih. Vrbovani su i drugi jataci ili članovi njihovih obitelji čime je UDB-a učvrstila agenturnu mrežu na sektoru Svilaja – Mosec i Mirlović Zagora na kojemu su se najčešće zadržavali križari.¹⁵²

Iz izvješća oficira UDB-e Mate Gilića, poslanog 31. listopada 1947. s „položaja“, vidljivo je da je u tom trenutku UDB-a raspolagala većim brojem doušnika veoma bliskih najpovjerljivijim Bogićevim jatcima. Među takvim agentima bio je i Šimun Prkić 'Vrbica' koji se povezo s jatakom Šimunom Sedlarom od kojega je doznao da se očekuje Bogićev dolazak na sastanak na kojemu će mu biti predložena pljačka zadruge Vrba. Upravo je u ovoj potencijalnoj Bogićevoj akciji UDB-a vidjela priliku za konačan obračun s njegovom grupom.¹⁵³ Do sastanka između Bogića i Sedlara došlo je 28. studenog 1947. u Ramljanima, a prisustvovao mu je i UDB-in agent 'Vrbica'. Napad na zadrugu dogovoren je za 2. prosinca, a dan ranije križari su se trebali prebaciti na određenu lokaciju na kojoj bi prenoćili. Na temelju ovih podataka, šest pripadnika UDB-e smjestilo se u Donje Postinje, oko dva i po kilometra udaljeno od pojate u koju su se trebali smjestiti križari, dok su pripadnici KNOJ-a trebali biti prebačeni u Kulu i u noći s 1. na 2. prosinca 1947. stići u Donje Postinje. No, o dolasku pripadnika UDB-e u selo doznali su Bogićevi jataci koji su odmah izvijestili križare. Planirana pljačka zadruge je otkazana, a

¹⁵⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš – Prijedlog za verbovku i ilegalnu zasjedu, 6. 10. 1947.

¹⁵¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš – Prijedlog za verbovku i ilegalnu zasjedu, 6. 10. 1947.

¹⁵² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 15. 10. 1947.

¹⁵³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Mate Gilića, 31. 10. 1947.

Bogić je sumnjičio Sedlara da ih je izdao. S obzirom na to da je ovaj plan propao, UDB-a je odlučila potaknuti ženidbu 'Vrbice' sa sestrom križara Božića koja je služila kao glavna veza križara na sektoru Čvrljeva. Ovim potezom učvrstilo bi se Bogićevo povjerenje u 'Vrbicu', a UDB-a bi u svakom trenutku znala za kretanje i namjere križara.¹⁵⁴

S obzirom na to da je UDB-in plan da likvidira Bogićevu skupinu ovisio ponajviše o agentu 'Vrbici', odlučeno je da se pristupi i regrutiranju Križana Gotovca koji se nalazio u zatvoru. Ovo bi omogućilo međusobnu provjeru i usporedbu Gotovčevih i 'Vrbicinih' izvješća te što potpuniju sliku o djelovanju Bogićevih križara.¹⁵⁵ Naročito se ovo pokazalo kritičnim sredinom prosinca 1947. kada se križari nisu pojavili na sastanku u Ramljanima zbog čega je UDB-a izrazila sumnju u 'Vrbicinu' odanost. Insceniran je Gotovčev bijeg iz Perkovića prilikom prijevoza u Drniš nakon kojega se Gotovac prema uputama UDB-e imao povezati s drugim jatcima te im ispričati kako je u zatvoru bio mučen i kako su ga teretili drugi zatvoreni jataci, poput Filipa Gotovca. Preko drugih jataka, Gotovac se također trebao povezati s agentom 'Vrbicom'.¹⁵⁶ Gotovac, tada kodnog imena 'Krka', upućen je na sektor Vinova i Čvrljeva, no nije uspio zadobiti povjerenje Bogićevih jataka koji su u njega počeli sumnjati kada su čuli milicionera Marka Ivića kako govori da je Gotovac pušten iz zatvora uz obvezu da izda Bogića. Dana 30. prosinca 1947. UDB-a je internirala Gotovčevu obitelj, Bogićevu majku i tetku te pojedine jatake iz Lečevice kako bi se križari i njihovi jataci uvjerali da je Gotovac doista pobjegao, a ne pušten u zamjenu za suradnju. Gotovac je instruiran da preko žena s kojima je bio u ljubavnim odnosima uhvati vezu s križarskim jatcima i rodbinom.¹⁵⁷

No, čini se da UDB-a ništa nije željela prepustiti slučaju pa je istovremeno vrbovala i bivšeg Bogićeva križara Nikolu Škoru, kodnog imena 'Gojko'. Škoro je prethodno odslužio dvogodišnju kaznu, a na suradnju je pristao u zamjenu za vraćanje građanskih prava i davanjem lovačke puške koja mu je ranije oduzeta.

¹⁵⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Mate Gilića o Bogićevoj križarskoj skupini u razdoblju od 28. 11. do 6. 12. 1947.

¹⁵⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Mate Gilića o Bogićevoj križarskoj skupini u razdoblju od 28. 11. do 6. 12. 1947.

¹⁵⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o verbovki Križana i drugim mjerama poduzetim za uništenje bande, 20. 12. 1947.

¹⁵⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 31. 12. 1947.

Njegov zadatak bio je povezati se s Bogićevim bratom Ivanom i ponuditi suradnju s Bogićem. Također je za suradnju pridobiven Stanko Berač, kodnog imena 'Prsten' koji je trebao održavati vezu s odvojenom skupinom Bogićevih križara koju su tada sačinjavali Mirko Goretta i Ante Jogunić. S obzirom na to da je krajem 1947. UDB-in agent 'Bren' izvršio pokušaj likvidacije druge skupine Bogićevih križara koju su sačinjavali Krsto Kulušić i Frane Vatavuk, UDB-a nije znala gdje se spomenuti križari kreću i kriju zbog čega je i radi nadzora nad tom skupinom vrbovan Mate Suljo 'Ruda'. On se uspio povezati s Kulušićevom rodbinom te je izvijestio UDB-u da su oba križara ranjena i nalaze se skrivena na oporavku u Širitovcima, odnosno Ključu.¹⁵⁸

Početak 1948. obilježila je intenzivna aktivnost UDB-e. Dana 7. siječnja 1948., 'Prsten' se sastao s Goretom i Jogunićem na Gradačkoj Svilaji i tom prilikom doznao da se u Tankim Dražicama u Svilaji krije navodno još pet nepoznatih križara, no Bogićevi križari odbili su ga odvesti spomenutoj petorki. U međuvremenu je održan sastanak pripadnika UDB-e s 'Krkom' koji se „popravio“ i držao uputstava zbog čega se UDB-a ponadala da će isti „rezultirati“. Pokušavajući ući u trag Bogićevoj skupini, UDB-a je od oca križara Marka Grozdanića doznala da križari trenutno ne borave na sektoru Utor, Vinova i Čvrljeva, nego vjerojatno na Svilaji ili sektoru Lečevica. S obzirom na to da od agenta 'Rude' nije bilo vijesti o križaru Vatavuku, UDB-a je odlučila prebaciti vojsku u Širitovce i izvršiti pretres zaseoka Karadžići i Vatavuci te postaviti zasjede na prilazima preko Čikole.¹⁵⁹

Ipak, nada da će suradnja s 'Krkom' rezultirati bila je kratkog vijeka. Gotovac se nije pojavio na zakazanom sastanku s pripadnicima UDB-e 9. siječnja 1948. godine. Narednog dana drniška UDB-a zaprimila je obavijest Narodne milicije u Unešiću da je Gotovac ranjen i da se nalazi kod njih. Utvrđeno je da je najvjerojatnije ranio samog sebe zbog čega je upućen u zatvor u Šibenik, a obitelj mu je puštena na slobodu osim brata Marka koji je zadržan pod istragom. Dok je UDB-a čekala Gotovca, 'Prsten' se sastao s Goretom i Jogunićem koji su ga obavijestili da je Bogić preko Kljaka otišao u Zagoru. S agentom je dogovoreno da javi dođu li križari do njega, „da možemo na vrijeme intervenirati“. U međuvremenu je agent 'Ruda' obavijestio UDB-u da pojedini seljaci sumnjaju u njegovu odanost križarima zbog čega je UDB-a odlučila izvesti akciju na selo

¹⁵⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 31. 12. 1947.

¹⁵⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 9. 1. 1948.

i omogućiti svom agentu da na vrijeme upozori Kulušićevu obitelj ne bi li stekli povjerenje u agenta. Osim toga, UDB-ini oficiri sastali su se s 'Vrbicom' i suočili ga s njegovim nepouzdanim izvješćima. 'Vrbica' je predložio da se pridruži križarima i osobno likvidira Bogića i križare u njegovu društvu. Nedugo nakon toga dvojica agenata – 'Prsten' i 'Vrbica' – izvijestili su da se Bogićeva skupina vratila na sektor Čvrļjeva zbog čega je odlučeno da se od oca križara Grozdanića zatraži da se odmah poveže s križarima, a u suprotnom će biti izvršena uhićenja jataka u selima Divojevići i Lećevica s ciljem da se vrbuju dva nova agenta.¹⁶⁰ Krajem siječnja 1948. UDB-a je uspjela likvidirati Vatavuka i Kulušića, a zajedno s njima je ubijen i jatak Frane Malenica iz Ključa.¹⁶¹

Dok se stezao обруč oko pojedinih dijelova Bogićeve skupine, iz izvješća Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o „bandi“ od 2. veljače 1948. doznajemo da u tim trenucima UDB-a ustvari nije znala gdje se Bogić točno nalazi. Izvješća s terena pružala su kontradiktorne informacije o različitim lokacijama zbog čega je zaključeno da su takvi podatci dostavljeni zbog namjernog širenja dezinformacija. Dok je Bogićeva jatačka mreža još uvijek bila široka i čvrsta, dotle se UDB-ina agenturna mreža ponovno počela raspadati pa su tako zbog „izdaje“ zatvoreni agenti koji su dostavljali informacije o Bogiću, uključujući i 'Vrbicu', koji je kao član partije navodno uspio potpasti pod križarski utjecaj. Unatoč pritisku, plan nije uspio ni s ocem križara Grozdanića jer je „stari karakterno pokvaren čovjek i sklon laganju, što je karakteristično za čitav element dalmatinske Zagore“. Stoga je odlučeno pristupiti Grozdanićevoj supruzi koja se nalazila u Vinkovcima s ciljem da se preko nje pokuša vrbovati Grozdanić kao „najpodesnija osoba preko koje bi mogli za sada izvršiti likvidaciju ove grupe“. Grozdanić se u križarima nalazio od svibnja 1947., a odmetnuo se jer je s križarima sudjelovao u pljački zadruga u Bršanovu u kotaru Splitu. No, „ukoliko bi preko njega mogli izvršiti likvidaciju ostalih, može mu se oprostiti“. UDB-a je također bila prisiljena pridobiti dodatne jatake i obnoviti neke stare veze iako je jedinu stvarnu nadu polagala u Grozdanićevu suprugu.¹⁶²

Situacija je po UDB-u nešto bolja bila po pitanju križara Gorete i Jogunića koji su se kretali po selima Gradačke Svilaje, drniškog kotara i jednom dijelu sinjskog kotara. S njima se redovito sastajao agent 'Prsten' zahvaljujući čijim izvješćima

¹⁶⁰ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o oružanim bandama, 12. 1. 1948.

¹⁶¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o bandi, 2. 2. 1948.

¹⁶² HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o bandi, 2. 2. 1948.

je UDB-a na suradnju prisilila i jataka Božu Postovića iz Graca, kodnog imena 'Olovka'. Njihova izvješća se nisu u potpunosti podudarala u detaljima što je onemogućilo UDB-u u namjeri da likvidira spomenuti dvojac. Stoga je vrbovan i Petar Postović koji je tijekom Drugog svjetskog rata bio u njemačkoj vojsci i koji je u razgovoru s jednim članom KP izjavio da bi bio voljan izdati križare. Štoviše, njegov brat Stanko bio je jedan od važnijih jataka što je Postoviću trebalo omogućiti da se s lakoćom približi križarima. Iz Imotskog je stigao jedan UDB-in agent koji je zajedno s Postovićem trebao likvidirati spomenuti dvojac ako se ukaže prilika.¹⁶³

UDB-a je bila svjesna da će likvidacija Bogičeve skupine kao i navedenog dvojca biti otežana, posebno zato jer je na križare više puta bila izvedena akcija, ali im je uvijek uspijevalo pobjeći, zbog čega su postali izuzetno oprezni, pa čak ni svi jataci nisu bili upućeni u njihovo kretanje. Osim toga, na terenu na kojemu su se kretali živjelo je stanovništvo koje je bilo izuzetno „neprijateljski“ raspoloženo prema jugoslavenskim vlastima. Štoviše, „narod je karakterno vrlo pokvaren, sklon lažima i obmani naših vlasti“, ali i izrazito religiozan. Nadalje, UDB-ine metode vrbovanja jataka bile su dobro poznate, a brojni suradnici postajali su „izdajnici“. Radi što uspješnije borbe protiv križara, osnovana je desetočlana UDB-ina grupa na čelu s majorom Savom Bogdanićem. Nakon izvršene raspodjele rada, tri člana su se fokusirala na likvidaciju Bogičeve skupine, a trojica na likvidaciju Goreta i Jogunića. Ostali članovi ove grupe činili su istražnu ekipu koja je preslušavala uhićene jatake kojih je u tom trenutku bilo oko 40.¹⁶⁴

Ovakav pristup polučio je uspjeh pa su na Svilaji prvo likvidirani Goret i Jogunić što je izazvalo velik strah kod njihovih jataka. UDB-a ipak nije pristupila uhićenjima ne želeći ugroziti likvidaciju Bogičeve skupine iako je pripreman materijal o osobama na popisu za uhićenje. Iako UDB-a nije raspolagala pouzdanim podatkom o Bogičevoj lokaciji još od 22. prosinca 1947., do pomaka u istrazi je došlo dana 16. veljače 1948. godine. Naime, skupina od pet seljaka iz Čavoglava izvijestila je da se Bogičeva skupina 15. i 16. veljače 1948. nalazila na Kamenskom pod Svilajom gdje su nasilno oduzimali hranu od seljaka. Bio je to prvi slučaj da su Bogića prijavili mještani tog područja. U međuvremenu je iz Otoka kod Vinkovaca dopremljena Grozdanićeva supruga Jela koja je pristala povezati UDB-u s njezinim suprugom pod uvjetom da ne bude ubijen. UDB-a je

¹⁶³ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o bandi, 2. 2. 1948.

¹⁶⁴ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o bandi, 2. 2. 1948.

pristupila i drugim mjerama s namjerom da okonča djelovanje Bogičeve skupine pa su njezini pripadnici razmješteni u postaju Narodne milicije u Unešiću sa zadatkom da se povežu s vodom KNOJ-a na željezničkoj postaji u Perkoviću te zasjedama i uz pomoć agenturne mreže onemogućće Bogičevo prebacivanje na šibenski kotar i zapadni dio drniškog kotara. Uhićena je i Bogičeva zaručnica zahvaljujući čijoj je izjavi razbijena Bogičeva jatačka mreža u Kaštel Starom. Upravo je ovo bio veoma važan korak k uništenju Bogičeve skupine jer je Bogić često zalazio na kaštelanski teren gdje se, kako je sam navodio, „nesmetano odmarao“ jer ondje nikada nije napadnut. U međuvremenu je otkriveno je da je veze s Bogićem održavao Mate Purišić, vodnik Narodne milicije koji se do polovice 1946. nalazio na dužnosti u postaji NM u Lećevici nakon čega je premješten u Siverić. UDB-a ga je vrbovala i dala mu pištolj u slučaju da bude u prilici ubiti Bogića te je vraćen na posao u postaju NM u Lećevici. U Mirlović Polju vrbovan je Božo Buzov, član kotarske skupštine i Bogičev jatak. Otkrivena je i organizacija u Siveriću koja je skupljala pomoć za križare i širila njihovu promidžbu, a navodno ju je predvodio fra Julijan Ramljak koji je tada već služio osmogodišnju robiju. Uhićeni su i drugi pojedini jataci, no UDB-a je bila svjesna da je teren na kojemu se kretao Bogić bio prevelik da bi bilo moguće organizirati agenturnu mrežu u svim selima. Stoga je odlučeno da se u selima bez agenturne mreže poduzmu vojne akcije koje bi križare prisilile da utočište potraže na terenu koji je u tom trenutku već bio premrežen UDB-inim agentima. Unatoč širenju utjecaja UDB-e na ovom prostoru, politička je situacija još uvijek bila „jako slaba“ što se još ranije očitovalo upravo na suđenju fra Julijanu Ramljaku kada je narod javno negodovao, a čuli su se i povici „dolje sud“.¹⁶⁵

Tijekom ožujka 1948. križari su se razdvojili pa se Bogić kretao sam na sektoru Svilaje oko sela Graca i Kamenskog, a 23. ožujka 1948. boravio je i u Kljacima gdje se sastao s jatakom, kojeg je vrbovala UDB-a. Vezu s Bogićem održavao je i agent ‘Prsten’ u kojega UDB-a nije imala potpuno povjerenje zbog čega je također vrbovan Bogičev jatak Šimun Buljević, kodnog imena ‘Barut’, s namjerom da ovi agenti zajednički likvidiraju Bogića. Ako likvidacija ne bi bila izvršena do određenog roka, UDB-a je planirala izvršiti uhićenje jataka u Kljacima iako je postojala opasnost da bi takav potez mogao prisiliti Bogića da zaklon potraži na sektoru sa slabijom UDB-inom mrežom. U međuvremenu su se križari Ivan Božić i Marko Grozdanić skrivali na sektoru Čvrljevo – Planjane

¹⁶⁵ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opuномоćstva UDB-e za kotar Drniš o bandi, 22. 2. 1948.

– Sratok i Visoko, a teren je kontrolirala UDB-a uz pomoć Narodne milicije i KNOJ-a.¹⁶⁶

Tijekom travnja 1948. seljaci su nastavili povremeno dolaziti u postaju NM u Ružiću prijavljivati Bogićevo kretanje, no činili su to redovito sa zakašnjenjem zbog čega križare nije bilo moguće uhvatiti. U međuvremenu je istragu nad 'križarsko-ustaškom' organizacijom iz Siverića preuzela UDB-a za oblast Dalmacije, a kroz istragu se doznalo za još neka imena zbog čega je proširen krug uhićenika.¹⁶⁷ Dana 26. travnja 1948. pripadnici UDB-e konačno su se uspjeli sastati s Markom Grozdanićem koji je prihvatio zadatak da likvidira Bogića i Božića.¹⁶⁸

Događaji koji su uslijedili su uglavnom obavijeni velom tajne, a moguće ih je djelomično rekonstruirati tek na temelju sačuvane izjave Marka Grozdanića i Ivana Božića od 4. lipnja 1948. godine. Osnovni problem ove izjave krije se u činjenici da je riječ o zajedničkoj izjavi zbog čega je nemoguće razlučiti što je rekao Grozdanić, a što Božić. Zasebne izjave dane u odvojenom saslušanju omogućile bi njihovu usporednu analizu te uočavanje eventualnih razlika u prepričavanju pojedinih događaja. Osim toga, izjava nisu potpisali uhićeni križari, a potpisao ju je oficir UDB-e koji ih je saslušavao – Mate Gilić. Upitno je stoga radi li se doista o zajedničkoj izjavi s jednog saslušanja ili je riječ o kasnijem prijepisu većeg broja zapisnika sa saslušanja koji je spojen u jedan dokument.

Veći dio izjave odnosi se na kretanje Bogićevih križara u razdoblju od sredine srpnja 1947. do proljeća 1948. godine. Iz ove izjave također doznajemo da su se Grozdanić i Božić odvojili od Bogića 17. ožujka 1948. kada su se prebacili na Planjane, zatim preko Žitnica za Prominu, iz Promine za Svilaju gdje su se zadržali između 10 i 15 dana te zatim na sektor Zagore. Veliku poteškoću predstavljala im je opskrba jer im bez Bogića ni jedna veza nije davala hrane. Upravo se u ovom razdoblju Grozdanić povezao s UDB-om, no na temelju ove izjave ne može se zaključiti je li Božić bio upoznat s tim sastankom. Dana 6. svibnja 1948. dvojac se u Kljacima ponovno povezao s Bogićem nakon čega su se sve do trenutka Bogićeve likvidacije uzdržavali u Svilaji. Bogić im je otkrio da je

¹⁶⁶ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o bandi, nedatirano, vjerojatno travanj 1948.

¹⁶⁷ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš o fašističko-terrorističkim organizacijama, 23. 4. 1948.

¹⁶⁸ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Izvješće Opunomoćstva UDB-e za kotar Drniš upućen UDB-i za NR Hrvatsku, 27. 4. 1948.

dobio informaciju jedne mještanke da su Grozdanić i Božić izdajnici, no čini se da u to nije povjerovao.¹⁶⁹ O samoj Bogičevoj likvidaciji nisu zabilježeni nikakvi detalji iako je iz jednog elaborata UDB-e poznato da je Bogić likvidiran 1949. na Svilaji prilikom povratka iz Bosne.¹⁷⁰

Ovim uglavnom završavaju sačuvani arhivski dokumenti o Bogičevoj križarskoj skupini. U elaboratu UDB-e za oblast Dalmacije o Ustaško-križarskoj organizaciji na kotaru Drniš od 27. rujna 1949. godine istaknuto je da su likvidacijom spomenute organizacije „oružani odmetnici“ izgubili podršku u čitavom kotaru te su tijekom 1948. uništeni njihovi posljednji ostatci. Politička situacija na kotaru Drniš, kao i okolnim selima kotareva Knin, Sinj, Split i Šibenik, „znatno“ se izmijenila pa mjere „narodne vlasti“ više nisu nailazile na „onakav otpor“ kod pojedinaca, kakav je postojao ranije, a pitanje „odmetništva“ konačno je skinuto s dnevnog reda.¹⁷¹

ZAKLJUČAK

Dostupni arhivski dokumenti otkrivaju da je križarska skupina Petra Bogića bila izuzetno pokretljiva i ojačana razgranatom mrežom jataka na dijelovima splitskog, trogirskog i drniškog kotara uz povremene prijelaze na sinjski, šibenski i vodički kotar. Stoga je djelovanje UDB-e bilo iznimno otežano te je ovisilo prvenstveno o vrbovanju uhićenih jataka i križara koji su na svakojake načine uglavnom bili prisiljavani na suradnju. Upravo će regrutiranje najpovjerljivijih Bogičevih jataka dovesti do kraja ove skupine.

Sam kraj djelovanja Bogičeve skupine može se podijeliti u dvije faze. Sve do likvidacije dvije podskupine u svibnju 1946., Bogičeva križarska skupina bila je izuzetno aktivna i opasna. No, tada nastupa zatišje sve do kraja 1946. tijekom kojega se Bogić uglavnom skrivao na sektoru Lečevice. Krajem 1946. te naročito početkom 1947. dolazi do oživljavanja ove skupine pa se ovo razdoblje do kraja 1947. može smatrati njezinim najaktivnijim razdobljem. Radelić ističe da u dokumentima iz 1948. postoje mnogi kontradiktorni podatci, uključujući onaj o navodnom prestanku djelovanja ove skupine potkraj 1947. godine, no zaključuje

¹⁶⁹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, Dosje Petra Bogića, Izjava Marka Grozdanića i Ivana Božića, 4. 6. 1948.

¹⁷⁰ HR-HDA-1561, *SDS RSUP RH*, 015.26, Rekonstrukcija banditizma na području kotara Split, 31. 8. 1962. . MATKOVIĆ, *Split i srednja Dalmacija*, 521 – 546.

¹⁷¹ HR-DAST-409, *SUP za Dalmaciju*, kut. Popis provedenih konfiskacija i dokumentacija o ustašama i škriparima na području Drniša, Elaborat UDB-e za oblast Dalmacije o Ustaško-križarskoj organizaciji na kotaru Drniš, 27. 9. 1949.

da se ipak čini najvjerodostojnijim dokument u kojem se tvrdi da je skupina Petra Bogića 1948. bila jedna od triju najopasnijih skupina u Hrvatskoj.¹⁷²

Međutim, na temelju dokumenata iz splitskog Državnog arhiva, može se zaključiti da je takav zaključak ipak netočan. Naime, točno je da je skupina nastavila postojati i 1948. godine, no njezina snaga bila je znatno opala u odnosu na prethodnu godinu i već u proljeće te godine UDB-a je uspjela pridobiti za suradnju barem jednog iz Bogićeve tročlane skupine. Do lipnja su pritvorena posljednja dva križara iz Bogićeve skupine. Najvećim velom tajne obavijena su Bogićeva kretanja i djelovanja u završnom razdoblju od proljeća 1948. do proljeća 1949. kada je likvidiran, a ostaje nepoznato i iz kojih je razloga u proljeće 1949. boravio u Bosni zbog čega su daljnja istraživanja ove problematike neophodno potrebna.

¹⁷² Z. RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, 474.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

- Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, *Centralni komitet SKH* (HR-HDA-1220)
HR-HDA-1222, *Oblasni komitet KPH za Dalmaciju*
HR-HDA-1491, *OZN-a za Hrvatsku*
HR-HDA-1561, *Služba državne sigurnosti (SDS) RSUP SRH*
HR-HDA-1944, *Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava RH*
Hrvatska – Državni arhiv u Splitu, *SUP za Dalmaciju* (HR-DAST-409)
HR-DAST-431, *Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja*
Hrvatska – Državni arhiv u Šibeniku, *Narodnooslobodilački odbor (NOO) kotara Knin* (HR-DAŠI-24)

LITERATURA:

- MATKOVIĆ, Blanka, Kninska operacija i ratni zločini 8. dalmatinskog korpusa, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, Vol. 24, No. 24, 2012., 245 – 293.
MATKOVIĆ, Blanka, *Split i Srednja Dalmacija u dokumentima OZN-e i UDB-e 1944. –1962., Zarobljenički logori i likvidacije*, Zagreb – Trilj, 2017.
MATKOVIĆ, Blanka, Zaboravljena povijest grada Splita i njegove okolice, Križarska organizacija srednje Dalmacije kroz UDB-in dosje Zlate Radović, *Tusculum: časopis za solinske teme*, Vol. 15, No. 1, Solin, 2022., 125 – 141.
RADELIĆ, Zdenko, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.*, Zagreb., 2011.
RUPIC, Mate, GEIGER, Vladimir, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946., Dokumenti, Dalmacija, Slavonski Brod – Zagreb*, 2011.

Blanka MATKOVIĆ

ANTI-COMMUNIST RESISTANCE IN DRNIŠKA KRAJINA:
OPERATION OF PETAR BOGIĆ'S CRUSADER GROUP (1945–1949)

SUMMARY

At the end of 1944, within weeks after military operations in Dalmatia had ended, there emerged armed guerrilla groups that would present the mainstay of the anti-communist resistance in the following years. Crusader groups were particularly active in the Dalmatian hinterland, or rather in the area along the border with Bosnia and Hercegovina. There, the crusaders persisted the longest – until 1951, when Nedjeljko Piplica, the last crusader from Imotski, was arrested. Nevertheless, the documents in safekeeping at the State Archives in Split, in the fund of the Ministry of the Interior for Dalmatia, reveal that armed groups were present in Drniška krajina even after Piplica's arrest – until 1953 at the earliest. This moves the time limit of the operation of the crusader groups considerably. The best-known crusader group in the Drniš area was Petar Bogić's group, formed in 1945 and active until 1949, when Bogić was liquidated on Svilaja. The preserved archival documents reveal that this group was exceptionally mobile, and strengthened by a wide network of outlaws in parts of the Drniš, Split and Trogir Districts, with occasional crossings to the Sinj, Šibenik and Vodice Districts. Hence was the operation of the State Security Service (UDBA) made extremely difficult; it primarily depended on recruiting the arrested outlaws and crusaders, who were forced to collaborate by applying various coercive methods. The recruitment of Bogić's most trusted outlaws led to the end of this group and to Bogić's liquidation. This paper pays special attention to the reconstruction of the operation of this group in the period between 1946 and 1948, from which the largest number of reports by UDBA has been preserved.

Keywords: Dalmatinska zagora; Drniš; Second World War; crusaders; Petar Bogić; anti-communist resistance.